

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2020

Marta Bělková

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Tradiční výroční svátky v chorvatském prostředí

Bakalářská práce

2020

Marta Bělková

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Marta Bělková**
Osobní číslo: **H15470**
Studijní program: **B7310 Filologie**
Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**
**Slavistická studia zemí Evropské unie (dvouoborové): Chorvat-
ština**
Název tématu: **Tradiční výroční svátky v chorvatském prostředí**
Zadávací katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka v práci popíše strukturu výročních slavností v chorvatském prostředí. Zaměří se na podobu ročního cyklu, jeho dělení z pohledu lidové kultury, základní církevní svátky a jejich spojení s lidovou kulturou. Práce se zaměří na ty zvyklosti, které mají archaický původ, a pokusí se určit jejich přežívání do dnešní doby. Práce bude mít částečně kompilativní, částečně analytický charakter.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ŠILIČ, Miroslav. Narodni plesovi, pjesme i običaji Hrvata središnje Bosne. Mostar: Hrvatska kulturna zajednica u federaciji BiH, 2008. ISBN 978-9958-835-08-7. PIČULJAN, Zoran a Jadranka BOŠNJAK. Prvních 10 chorvatských let: chorvatská kultura v České republice 1992-2002. Přeložil Dušan KARPATSKÝ. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-617-6. KOKAISL, Petr, Lucie CHUDLAŘSKÁ a Jan BENEŠ. Češi v Chorvatsku. Praha: Nostalgie, 2012. ISBN 978-80-905365-1-7. ŽÁČEK, Václav. Češi a Jihoslované v minulosti: od nejstarších dob do roku 1918. Praha: Academia, 1975. KUČEROVÁ, Kvetoslava. Chorváti a Srbi v střednej Európe: (k etnickým, hospodárskym a sociálnym otázkam v 16.-17. storočí). Bratislava: Veda, 1976.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Michal Téra, Ph.D.

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2018**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2019**

L.S.

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2018

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 30. 3. 2020

Marta Bělková

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala hlavně vedoucímu mé bakalářské práce panu Mgr. Michalu Térovi, PhD., za jeho pomoc a cenné rady při psaní této práce a také za jeho trpělivost. Dále bych chtěla poděkovat paní Vlastě Šabić, kustodce slavonského muzea v Chorvatsku, za její ochotu a poskytnutí materiálů. A v neposlední řadě děkuji své rodině za podporu při studiu a při psaní bakalářské práce.

ANOTACE

NÁZEV

Tradiční výroční svátky v chorvatském prostředí

Cílem této práce je popsat výroční svátky a slavnosti v chorvatském prostředí. Práce je zaměřena na podobu ročního cyklu a je uspořádána chronologicky. V práci je kladen důraz především na křesťanské svátky (například Velikonoce, Vánoce), jelikož Chorvatsko je silně katolickou zemí. Ale najdeme zde i kapitoly o ostatních slavnostech, které nespádají do kategorie církevních svátků (například Masopust). Práce obsahuje obrazovou přílohu, která poskytuje lepší nahlédnutí do této problematiky.

KLÍČOVÁ SLOVA

Chorvatsko, svátky, slavnosti, kultura, obyčeje, tradice, Vánoce, Velikonoce

ANNOTATION

TITLE

The traditional yearly feasts in the Croatian milieu

The aim of this bachelor thesis is to describe annual feasts and festivities in the Croatian area. The thesis is focused on the form of annual cycle and is arranged chronologically. The thesis emphasize Christian holidays (for example Easter, Christmas), because Croatia is strongly Catholic country. However there are also chapters about other festivities that do not belong to the category of church holidays (for example Carnival). The thesis contains attached picture that provides better consultation to the subject.

KEY WORDS

Croatia, feasts, holidays, culture, customs, tradition, Christmas, Easter

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	TERMINOLOGIE	3
2.1	Svátek	3
2.2	Obyčej.....	3
2.3	Zvyk.....	4
2.4	Zvyklost.....	5
2.5	Obřad.....	5
3	VÁNOCE	7
3.1	Období adventu	7
3.1.1	Svátek svaté Barbory	8
3.1.2	Svátek svatého Mikuláše.....	8
3.1.3	Svátek svaté Lucie	9
3.1.4	Svátek svatého Tomáše	10
3.2	Štědrý den (Štědrý večer)	11
3.3	Boží hod vánoční	16
3.4	Svátek svatého Štěpána.....	16
3.5	Svátek svatého Jana Evangelisty	17
3.6	Svátek Mlád'átek betlémských.....	17
3.7	Silvestr a Nový rok	18
3.8	Svátek svatých Tří králů –	19
4	MASOPUST	20
5	VELIKONOCE	24
5.1	Popeleční středa.....	24

5.2	Pašijový týden.....	25
5.3	Květná neděle.....	25
5.4	Zelený čtvrtek.....	26
5.5	Velký pátek	27
5.6	Bílá sobota.....	27
5.7	Velikonoční neděle.....	28
5.8	Velikonoční kraslice	28
6	SVÁTEK SVATÉHO JIŘÍ	31
7	LETNICE.....	34
8	SLAVNOST TĚLA A KRVE PÁNĚ	37
9	SVÁTEK SVATÉHO JANA KŘTITELE.....	39
10	SLAVNOST NANEBEVZETÍ PANNY MARIE.....	41
11	POUTĚ A PROCESÍ	42
11.1	Obřadní procesí na svátek svatého Fabiána a Šebestiána.....	43
11.2	Obřadní procesí na svátek svatého Floriána	44
11.3	Pouť na svatého Františka Xaverského	44
11.4	Pouť k svatému Jakubovi na Medvednici.....	45
11.5	Pouť k svaté Anně v Samoboru	46
11.6	Pouť do Marije Bistrice	47
12	ZÁVĚR.....	50
13	SUMMARY	52
14	SEZNAM LITERATURY	54

14.1	Prameny	54
14.2	Literatura.....	54
14.3	Internetové zdroje	56
15	SEZNAM OBRAZOVÉ PŘÍLOHY.....	57

1 ÚVOD

Bakalářská práce se zabývá chorvatskými svátky, obyčejí a zvyky, které společně tvoří tradiční lidovou kulturu. Typická je pro ně synkretická povaha, tedy mísení různých kulturních prvků, spojující se v jeden celek. Můžeme se setkat s různými výrazovými prostředky – hudba, písně, zpěv, gesta, tanec, zvykoslovné texty a hmotné artefakty.

Lidé po staletí dodržovali různé zvyky a obyčeje, což mělo v minulosti funkci zábavní a také magicko-prosperitní, jak zmiňuje ve své studii Pavel Popelka.¹ Obyčeje se vázaly především právě k hospodářství a zemědělství (viz výše zmíněná magicko-prosperitní funkce), jelikož dříve byli lidé na přírodě závislí. Jistým druhem zábavy jsou obyčeje a zvyky i v současnosti, ale magicko-prosperitní funkce se vytrácí. Je to projev společenského života v dané komunitě a odkaz na kontinuitu tradic.²

Svátek a náboženství vytváří a oživuje určitou společnost a na druhé straně ji oslavuje. Svátky se tak od všedních dnů neliší jen chováním lidí a vnějšími podmínkami, ale vzdalují se od každodennosti a všednosti, prožitky a nálady lidí z nich činí bohatství ducha.³

Cílem této bakalářské práce je popsat strukturu výročních svátků v chorvatském prostředí. První kapitola se zabývá teoretickými východisky této problematiky. Dále je práce členěna do kapitol dle konkrétního svátku v chronologické posloupnosti. Začínám záměrně Vánocemi, jelikož 1. adventní neděle je brána jako počátek liturgického roku. Jednou z posledních kapitol je kapitola o poutích a procesích na počest nějakého světce, která se pojí k určitým svátkům. U této kapitoly musím poukázat na minimum odborné literatury a jiných studijních materiálů k tomuto tématu.

Při psaní mé bakalářské práce jsem čerpala z chorvatských pramenů a literatury, primárně z práce Milovana Gavazziho (*18. března 1895, † 20. ledna 1992), zakladatele Katedry etnologie na Filozofické fakultě Univerzity v Záhřebu a průkopníka chorvatské a slovanské etnologie, jehož dílo *Godina dana hrvatskih narodnih običajja* je považováno za stěžejní. Toto dílo je také významným úspěchem chorvatské kulturní historie. Gavazzi do své knihy zahrnul celý roční cyklus tradičních obyčejů a obřadů. Nechybí ani upozornění na evropské podobnosti a paralely. Dále jsem čerpala například

¹ POPELKA, Pavel. Sociální realita ve výročních obyčejích. In *Výroční obyčeje: Současný stav a proměny*. Lidová kultura a současnost, sv. 8. Brno: Blok, 1982, s. 74-75.

² Tamtéž, s. 74-75.

³ SOKOL, Jan. *Člověk a náboženství*. Praha: Portál, 2004. Antropologie. ISBN 80-7178-886-4, s. 38-40.

z knihy Aleksandry Muraj *Zagrebačka blagdanska ozračja*, Vitomira Belaje *Hod kroz godinu* a dalších chorvatských knih a prací, které jsou zaměřeny už pouze na jeden konkrétní svátek či sváteční období.

Čerpala jsem také z české literatury, například z knihy Adolfa Adama *Liturgický rok: historický vývoj a současná praxe*, z knihy Evy Večerkové *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře* nebo z knihy Aleny Vondruškové *Český lidový a církevní rok* a také z několika prací významného českého etnografa a folkloristy Václava Frolce.

2 TERMINOLOGIE

2.1 Svátek

Termínem svátek se označuje den, který má určitý společenský nebo náboženský význam a pravidelně se opakuje a slaví. Výroční svátky můžeme rozdělit na pevné a pohyblivé. Pevné svátky jsou určeny stejným kalendářním dnem (například Vánoce). Pohyblivé svátky nemají pevné datum, datum se odvíjí od určitého výpočtu (např. Velikonoce, jejichž datum se vypočítává na základě data prvního jarního úplňku).

V souvislosti s tímto tématem je také vhodné zmínit definici termínů obyčej, zvyk, zvyklost a obřad. Václav Frolec v úvodu své práce *Lidová obyčejová tradice a obřadní kultura* zmiňuje, že čím více se do této literatury ponořujeme, přicházíme na složitost a nedořešenost této problematiky. Použití různých termínů poukazuje na různé pojetí obyčejů, zvyků, zvyklostí a obřadů, s nimiž se setkáváme v pracích sociologických, kulturologických, etnografických, filozofických a jiných. Pro většinu prací je tedy charakteristické volné operování těmito termíny.

2.2 Obyčej

K pojmu obyčej uvádí Frolec tyto definice:

- obvyklé, ustálené jednání;
- zděděný stereotypní způsob jednání;
- pevný celek vzorů jednání;
- jednání nejrůznějšího obsahu;
- způsob chování v určitých sférách života člověka a společnosti;
- druh jednání, které je prostřednictvím tradice pocíťováno jako správné a závazné;
- každodenní život, životní styl.

„Ve většině definic se tedy klade důraz na vzory chování a jednání, jejichž rozsah se chápe různě: od širokého pojetí každodenního života a životního stylu, až po individuální návykové projevy.“⁴

⁴ FROLEC, Václav. *Lidová obyčejová tradice a obřadní kultura. Terminologické otázky*. In: Národopisné aktuality. Brno: Krajské středisko lidového umění ve Strážnici, ročník 19, číslo 4 (1982), s. 253.

V sociologickém slovníku Jana Jandourka můžeme nalézt tuto definici obyčeje:
*Obyčej je vzorec společenského chování, pro který neexistuje žádná zvláštní kontrolní instance. Vykonavatelé jej vnímají jako přirozenou součást životního stylu.*⁵

Za charakteristické znaky obyčeje se považuje: tradičnost, stabilita, normativnost, kolektivnost, synkretismus.

2.3 Zvyk

Zvyk bývá nejčastěji považován za synonymum obyčeje a takto také definován a charakterizován. V. Frolec zmiňuje, že německý národopisec Paul Sartori napsal: „Zvyk je předně také nic jiného než obyčej...“ Identifikace pojmů zvyk a obyčej se v našem národopise projevuje v názvech publikací, studií, článků i v samotných pojednáních o této problematice. V etnografické literatuře se autoři pokoušeli odlišit obyčej a zvyk.

*Podle některých badatelů je zvyk plně významové, smyslové jednání, kdežto obyčej mrtvý, bezvýznamný zvyk.*⁶

H. Bausinger však prohlašuje, že mezi těmito pojmy převládá bezprostřední vnější a vnitřní, existenční a jevový vztah.⁷

*V novějších sociologických a etnografických pracích se zvyk nejčastěji charakterizuje jako ustálený, uznaný a přijatý způsob jednání, osvojený pravidelným opakováním určité činnosti, kategorie lidského chování zahrnující široký okruh jevů; druh jednání, které se pocituje jako správné a závazné, způsob chování, jehož opomíjení je kritizováno jako nemravné, mravně nepříznivé a může být postiženo vyloučením ze společnosti, spontánní a účinná společenská norma, sankcionovaná různými prostředky společenského nátlaku, způsob života bez politického nebo etického ocenění, tradičně regulované formy lidského jednání apod.*⁸

Jako charakteristický znak zvyku je zde uvedena například kolektivnost, závaznost, pravidelnost konání, tradičnost a normativnost.

⁵ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 978-80-7367-269-0, s. 174.

⁶ FROLEC, *Lidová obyčejová tradice...*, cit. d., s. 254.

⁷ Tamtéž.

⁸ Tamtéž, s. 256.

2.4 Zvyklost

Další termín zvyklost je synonymem k termínům obyčej, zvyk a návyk. Společným znakem pro zvyklost a obyčej je dle R. Weisse tradičnost.⁹ Zvyklost má však individuální charakter a tím se liší od obyčeje.

2.5 Obřad

Pro termín obřad jsou zde uvedeny tyto definice:

- systém úkonů a praktik uplatňovaných pod zorným úhlem magických a nábožensko-mytologických představ, světového názoru, etického a právního myšlení;
- jednání spojené s náboženstvím, event. magií;
- obyčejové jednání při významných, přelomových událostech života člověka a společnosti;
- historicky vytvořené nebo speciálně zavedené stereotypní formy masového chování, které se projevují v opakování standardizovaných úkonů symbolického charakteru;
- ritualizovaná forma reálných sociálních vztahů.

Mezi charakteristické znaky obřadu patří tradičnost, symboličnost, stereotyp, standardizace, identifikace s daným společenstvím, společenská závaznost. Zdůrazňuje se význam mytologické, náboženské, politické a jiné symboliky, znakovost prvků hmotné kultury (kroje, úpravy obydlí, obřadních pokrmů).

V. Frolec navrhuje pro termíny obyčej, zvyk, zvyklost používat souborné označení obyčejová tradice, které vyjadřuje rozhodující sociální, významovou stránku jevů. Při hodnocení současného stavu obyčejové tradice a obřadní kultury jako východiska jejich klasifikace přihlížíme zejména k těmto vývojovým tendencím:

- změna hierarchií funkcí, které plnily a plní;
- obsahové změny;
- oslabení, ústup, až zánik náboženských funkcí;
- zvýraznění estetických, emocionálních a zábavných funkcí;
- změna rolí nositelů obyčejové tradice a obřadní kultury;
- privatizace obyčejové a obřadní tradice.

⁹ Tamtéž, s. 256.

Obyčejovou tradici a obřadní kulturu chápeme jako etnokulturní tradice obsahující zděděné sociální informace a tvořící jeden z pilířů mostu překlenujícího minulost se současností.¹⁰

¹⁰ Tamtéž, s. 259.

3 VÁNOCE

První kapitola bude věnována přelomové části křesťanského i agrárního ročního cyklu, a sice období Vánoc. Církevní rok začíná první adventní nedělí, což je přípravné období Vánoc. Vánoce, které se začaly pravidelně slavit od 4. století, jsou svátkem Božího Vtělení. Do vánočního cyklu náleží typická adventní liturgie, která se zrodila v 5. století. Současně se také dodržuje půst. Během staletí se z Vánoc postupně stává rodinný svátek. V dnešní době se postní zvyk pomalu vytrácí z důvodu komercializace vánočních svátků.¹¹

3.1 Období adventu

*Advent (z latinského adventus, příchod) byl církví ustanoven v 6. století jako doba příprav k oslavě narození Krista, a to jako čas kajcnosti a pokory, ale i radostného očekávání.*¹²

Začíná první nedělí adventní, která připadá na den mezi 27. listopadem a 3. prosincem. Adventní období je tedy pohyblivé a podmínkou je, aby čtvrtá adventní neděle vyšla na neděli před 25. prosincem. Čtyři adventní neděle jsou součástí tohoto vánočního období od 11. století.¹³

Na první adventní neděli evangelia hovoří o druhém příchodu Páně a nabádají k bdělosti. V mešních textech pro tuto adventní neděli se tak objevuje Kristův druhý příchod. Evangelia druhé adventní neděle se sestávají z výzev pokání z úst Předchůdce a připravovatele cesty Jana Křtitele. Tuto druhou adventní neděli charakterizuje zaslíbení, napomenutí a radostné očekávání. Třetí neděle adventní je známá pod názvem „Gaudete“ (Radujte se). Vyzývá k adventní radosti. V evangeliu se znovu objevuje postava Jana Křtitele. Čtvrtá adventní neděle je obdobím bližších příprav na slavnost Narození Páně. Do mší jsou zahrnuty události, které předcházely Kristovu narození.¹⁴

Advent, v chorvatském jazyce *došašće*, zahrnuje také několik významných svátků, například svatá Barbora (4. 12.), svatý Mikuláš (6. 12.) a svatá Lucie (13. 12.).

¹¹ KIRSTE, Reinhard – SCHULTZE, Herbert – TWORUSCHKA, Udo. *Svátky světových náboženství*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-588-7, s. 36–44.

¹² VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. Kulturní historie. ISBN 978-80-7429-627-7, s. 349.

¹³ KIRSTE – SCHULTZE – TWORUSCHKA, *Svátky světových náboženství...*, cit. d., s. 45.

¹⁴ ADAM, Adolf. *Liturgický rok: historický vývoj a současná praxe*. Praha: Vyšehrad, 1998. Teologie (Vyšehrad). ISBN 80-7021-269-1, s. 129-135.

Během adventu se pravidelně konají speciální ranní mše, které obvykle začínají v šest hodin ráno.¹⁵

3.1.1 Svátek svaté Barbory

Tento svátek připadá na 4. prosince a připomíná Barbořino utrpení v Nikomédii v Malé Asii. Její bohatý otec ji držel ve věži, aby ji ochránil před křesťanskými vlivy. Brzy se začaly šířit zvěsti o její kráse a moudrosti. Byla tajně pokřtěna knězem, který byl převlečený za lékaře, a přivedena ke křesťanství. Otec ji za to usmrtil, ale on sám také zahynul, když ho zasáhl oheň z nebe. Svátá Barbora spolu s Kateřinou z Alexandrie (25. listopadu) a Markétou (20. července) jsou patronkami obživy, učení, hornictví a vojenské služby.¹⁶ V tento den se v některých krajích seje pšenice do různých nádob, více o tomto obyčeji viz níže. (obr. č. 1)

3.1.2 Svátek svatého Mikuláše

Šestý prosinec připomíná biskupa Mikuláše z Myry, jenž ve 4. století žil na jižním pobřeží dnešního Turecka. Je patronem chudých a dětí. Podle některých legend je identifikován s opatem Mikulášem ze Siónu († 564), který byl známý pro svoji štedrost. Roku 1187 byly ostatky sv. Mikuláše piráty přeneseny z Myry do Bari, kde vznikl kostel s hrobkou. S touto dobou je spojen rozvoj kultu sv. Mikuláše přes Alpy do Evropy.¹⁷

Svatý Mikuláš jako lidový svátek se v Chorvatsku slaví od druhé poloviny 19. století, což se sem dostalo napodobováním mikulášských tradic ze sousedních středoevropských zemí.¹⁸ V některých krajích Chorvatska ho však vůbec neslaví a tento svátek tam nemá takovou váhu jako jiné svátky, které spadají do adventního období. V oblastech, kde je slaven, chodí v předvečer onoho dne po domech Mikuláš s čertem a odměňuje ovocem, sladkostmi hodné děti a trestá děti zlobivé. V jiných krajích Mikuláš dětem tajně naděluje do připravených bot, případně do oken a podobně.¹⁹

¹⁵ BLAŠKOVIČ, Slavenka. 2016. *Godišnji običaji u Istri*. Pula. Diplomová práce, Univerzita Juraja Dobrily v Pule. Fakulta ekonomie a turismu, s. 15.

¹⁶ KIRSTE – SCHULTZE – TWORUSCHKA, *Svátky světových náboženství...*, cit. d., s. 45.

¹⁷ Tamtéž, s. 46.

¹⁸ MURAJ, Aleksandra. *Zagrebačka blagdanska ozračja: slavlja, priredbe, zabave na početku 20. stoljeća*. Zagreb: AGM, 2013. ISBN 9789531744409, s. 186.

¹⁹ GAVAZZI, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. 3. izdanje. Zagreb: Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, 1988, s. 116-117.

Osoba, která ztvárňuje Mikuláše, je převlečená za biskupa. Na sobě má dlouhý hábit, přes který má oblečený ornát, a na hlavě se vyjímá mitra. Zpod mitry vykukují šedobílé vlasy (umělé). Obličej zdobí hustý šedobílý knírek a dlouhý plnovous. Jako symbol svého postavení drží v ruce biskupskou berli. Čert je obvykle v černém oděvu, který je leckdy doplněn o kožich, aby vypadal chlupatý. V dolní části zad je připevněn dlouhý ocas. Může mít masku přes hlavu, ze které vyčnívají červené rohy, z pusy potom visí dlouhý červený jazyk. Pokud masku nemá, je obličej začerněn sazemi. Jeho povinnou rekvizitou je řetěz, jehož řinčením ohlašuje svůj příchod a šíří hrůzu mezi malými dětmi. Kolem sebe mává rákoskou a někdy v ruce nese i železné vidle – znak d'ábla. Koš, zavěšený na zádech, je určen k odnesení zlobivých dětí z domu, ale pokud takové děti v domě nejsou, slouží koš pouze k zastrašujícímu účelu. Kromě těchto dvou nezbytných postav může být součástí mikulášského průvodu také osoba převlečená za anděla, jehož úkolem je nést koš se sladkostmi, ovocem a drobnými dary.²⁰

Ve slovanských regionech kultu sv. Mikuláše značně pomohla i skutečnost, že získal některé důležité rysy slovanského Dažboga, což je slovanský bůh slunce. Toto je zvláště patrné u Srbů, Ukrajinců a Rusů. Sv. Mikuláš se jako Dažbog stal obdarovatelem a patronem těch, kteří strádají.²¹

3.1.3 Svátek svaté Lucie

Svatá Lucie je patronkou slepých lidí, švadlen, krejčích, sklářů a podobných řemeslníků, kteří pro svou práci potřebují dobrý zrak. Zprávy o jejím životě a smrti jsou známy z legend. Sv. Lucie se kvůli lásce ke Kristovu učení rozhodla pro panenství. Dle legendy si vyloupila oči a darovala je svému nápadníkovi, který ji udal jako křesťanku. Stalo se to za Diokleciánova pronásledování křesťanů. Sv. Lucie byla odsouzena nejprve k násilné prostituci a později k mučení.²²

Větší význam než den sv. Mikuláše má v Chorvatsku právě den sv. Lucie (13. 12.), v některých krajích den sv. Barbory (4. 12.). V tyto dny se například seje pšenice (obr. č. 1) do různých misek, nádob, která má vzklíčit do Vánoc, a mezi ni se dává jedna, nebo více svíček. Tato pšenice v nádobě se dává na sváteční tabuli, k vánočnímu stromu a v dnešní době i na hroby. V současné době má spíše dekorační význam, v minulosti se však dle toho, jak pšenice vyrostla, předpovídalo štěstí a úroda. Také se

²⁰ MURAJ, *Zagrebačka blagdanska ozračja...*, cit. d., s. 186.

²¹ BELAJ, Vitomir. *Hod kroz godinu: mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja*. Zagreb: Golden Marketing – tehnička knjiga, 2007. ISBN: 978-953-212-334-0, s. 182.

²² VEČERKOVÁ, *Obyčeje a slavnosti...*, cit. d., s. 382.

věští. Lidé v některých chorvatských krajích také den sv. Lucie berou jako začátek vánočního období. V Dalmácii a Slavonii je běžné, že jsou děti na den sv. Lucie obdarovány sladkostmi, avšak na stejný způsob jako v předvečer sv. Mikuláše, do připravených bot v oknech apod. V severozápadních oblastech se na sv. Lucii peče zvláštní kukuřičné pečivo (bez soli a tuku), které každý živý tvor v domě musí sníst, což má ochránit dobytek od vztekliny.²³

Mezi další adventní zvyky patří také ty, které se praktikují tři neděle před Vánoci, říká se jim: *djetinjce*, *materice* a *oci*. V podstatě jsou to varianty jedné tradice. Znájí je pouze dinárští Chorvati a jsou známé také v Srbsku. Na *djetinjce* („dětičky“) starší lidé žádají výkupné od dětí a děti jim dávají ovoce nebo něco jiného. Na *materice* („maminky“) muži vydírají ženy a žádají výkupné, načež dostávají vlašské ořechy, lískové ořechy, ovoce, i peníze. Na *oce* („tatínky“) je to většinou naopak, ženy žádají od mužů, nebo dívky od chlapců, aby se vykoupily. Muži obdarují žadatelky různými ořechy, fíky, sladkostmi, rakijí, případně i šátkem nebo nějakým jiným ženským módním doplňkem.²⁴

3.1.4 Svátek svatého Tomáše

Svátek svatého Tomáše připadá na 21. prosince. Je patronem zedníků, formanů a tesařů a je vzýván i za dobrý sňatek. Jeho misionářské působení mělo podle pozdější tradice probíhat v Mezopotámii, ve střední Asii, v Číně a v Indii. Svátek sv. Tomáše byl v církevním kalendáři roku 1969 přesunut z 21. prosince na 3. července, což připomíná převezení jeho ostatků do Edessy v Sýrii (394).²⁵

Den svatého Tomáše je dalším ze dnů, které mají nějaký folklorní význam. V těchto posledních dnech předvánočního období vrcholí přípravy na vánoční svátky, připravují se klobásy, někde pečené sele, jehně, či husa nebo krůta. Kupují se i různé nápoje, například víno, rakije, připravuje se speciální cukroví a chléb. Cukroví se tvaruje do různých forem a jedno z cukroví, ve kterém je postavena svíce, pak zdobí vánoční tabuli.²⁶

²³ GAVAZZI, *Godina dana...*, cit. d., s. 117-121.

²⁴ Tamtéž, s. 121-122.

²⁵ VEČERKOVÁ, *Obyčeje a slavnosti...*, cit. d., s. 393.

²⁶ GAVAZZI, *Godina dana...*, cit. d., s. 122-127.

Obr. č. 1 – Vánoční pšenice

3.2 Štědrý den (Štědrý večer)

Mezi chorvatskými vánočními svátky zaujímá centrální místo Štědrý den (večer), chorvatsky *badnjak*. Toto slovo je odvozeno od slovesa *bdjeti*, což znamená bdít. Tak je označen Štědrý večer – noc, kdy se bdí. Pochopitelná je tu role světla a dále i potřeba tepla. Z tohoto pohledu se může zdát zbytečné vysvětlovat roli a smysl světla a plamene svíček, pro Štědrý večer tak významných a svátečně užívaných. Od vesnické chalupy po městský dům světlo svíček a zvyky kolem nich patří mezi nejdůležitější tradice a znaky Štědrého dne i dalších dní tohoto svátečního období. Svíčky se pálí také na Hod Boží, na Silvestra, Nový rok a Tři krále.²⁷

V tradici Chorvatů a Srbů je vánoční svíce v srdci prosperitních a ochranných obyčejů. Svíčky si lidé vyráběli sami a ten, kdo nechoval včely, si vyprosil vosk od sousedů, k čemuž se pojí různé obřadní tradice. Ve Slavonii domácí usadili hosta na židli, bylo to z toho důvodu, aby slepice v příštím roce seděly na vejcích a líhla se dobře kuřata. Také ho posypali kukuřicí, aby byla hojnost jídla.²⁸

Většina Chorvatů má na vánoční tabuli jednu svíčku, ale například ve Slavonii je tradice užívat svíčky tři. Zřídka se objevují svíce dvě, jedna za živé a jedna za mrtvé. Ve městech a někde i na vesnicích se svíčka ovazuje trikolorou, pokud jsou svíčky tři, tak se každá ováže jednou barvou trikolory. Existují různá proroctví a pověry spojené

²⁷ GAVAZZI, *Godina dana...*, cit. d., s. 128-131.

²⁸ VEČERKOVÁ, Eva-Věra FROLCOVÁ. *Evropské Vánoce: v tradicích lidové kultury*. Praha: Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-006-0, s. 52-53.

s tímto tématem. Například při uhašení svíčky (zvláště chlebem, který je nasáklý vínem), na koho půjde dým, ten příští rok zemře. Stejně se vykládají i stíny, které svíčka vrhá: kdo nevidí stíny, čeká ho to samé.²⁹

V Istrii se rodina před štědrovečerní večeří pomodlila a poté členové zabodli do chleba dvě zapálené svíčky, jedna jako vzpomínka na živé a druhá na mrtvé. V Srbsku a Černé Hoře zasazovali svíci koním na sedlo, volům mezi rohy a zapalovali ji. Hospodáři mezi zapálenými vánočními svícemi proháněli dobytek. Lidé věřili v ochrannou moc, a tak zbytky svíce uchovávali na horší časy. Použili je v případě nemoci, špatného počasí (např. krupobití – zničení úrody) atd.³⁰

Stejnou myšlenku na světlo a teplo, potřebné na dlouhé štědrovečerní večery, vyvolává i další vánoční zvyk a tím je pálení dřeva. V první řadě je důležité poznamenat, že v Chorvatsku mají na Štědrý večer dva typy „stromů“. Jeden klasický vánoční strom, který stojí v místnosti, a dále vánoční poleno (obr. č. 2), které se v krbu nebo ohništi na Štědrý večer zapaluje. Chorvati mu říkají *badnjak*, ale například v Istrii mají pro toto vánoční poleno pojmenování *čok* a na ostrovech Hvar a Brač je to *hreb*. Jde většinou o hruškové, olivové nebo dubové dřevo. Počet polen se lišil podle kraje. V okolí Gruži (v Srbsku) zapalovali polena dvě – pro muže a ženu. Tři se zapalovala na západě Bosny. Do ohně k hořícímu polenu přidají trochu od každého jídla, které jedí ke štědrovečerní večeři, případně jej polijí kapkou vína, aby měli příští rok dostatek jídla a hojnosti. V Dalmácii poleno zdobili vavřínem nebo olivovou větvíčkou. Vánoční poleno musí hořet celý večer i noc. V některých krajích se už potom dále nezapaluje, zatímco jinde je běžné, že se později na Štědrý večer uhasí a znovu se zapálí na Nový rok. Někde se zapaluje ještě na Tři krále. Oharky a popel, které po něm zbydou, se posbírají s vírou, že tyto pozůstatky mají zvláštní magickou moc, a rozsypou se na zahrady a pole, aby ochraňovaly úrodu. V první polovině 20. století tento zvyk začíná upadat z důvodu přechodu na jiný topný systém a jen minimum domácností na Štědrý den vánoční poleno zapaluje.³¹

Pálení vánočního polena patří mezi magické úkony, které jsou nezbytnou součástí Štědrého dne. V Přímoří a v Istrii například chodili duchovní do domů vykuřovat a kropit svícenou vodou. Světil se vánoční stůl a chléb.³²

²⁹ GAVAZZI, *Godina dana...*, cit. d., s. 128-131.

³⁰ VEČERKOVÁ – FROLCOVÁ. *Evropské Vánoce...*, cit. d., s. 53-54.

³¹ GAVAZZI, *Godina dana...*, cit. d., s. 132-138.

³² VEČERKOVÁ – FROLCOVÁ. *Evropské Vánoce...*, cit. d., s. 48.

U molišských Chorvatů je známý tento obyčej – chlapci jdou na Štědrý den do lesa pro pár smrkových či borových větviček a poté je složí vedle kostela. Večer se z nich udělá oheň a farář mu požehná.

Případně muž donese smrkovou větev ženě do domu, tato větev měla sloužit jako pochodeň, ale dodnes přetrval pouze její symbolický smysl – muž tím potvrzuje náklonnost ženě, kterou si chce vzít za manželku.³³

Jednou z dalších štedrovečerních tradic je svazek slámy, která má své místo na štedrovečerní tabuli, případně i pod stolem, a je převázán stuhou. Tento zvyk se v Chorvatsku udržel do 20. století. Slámu si lidé nechávali v domě po celou dobu vánočních svátků, vynášeli ji nejčastěji na svátek svatého Jana Evangelisty (Ivana). Pokládali ji do kurníku slepicím, aby lépe snášely vejce, dále k ovocným stromkům a podobně. Dnes si lidé pořizují věnce ze slámy v obchodech, květinářstvích a vytrácí se původní hospodářsko-prosperitní význam.³⁴

Kromě slámy je pro celé toto vánoční období znakem zeleň. Jak již bylo zmíněno výše, na sv. Barboru nebo sv. Lucii se do speciálních nádob seje pšenice, která má vzklíčit do Štědrého dne. Vánoční stromek je v Chorvatsku poměrně mladá tradice. Vánoční strom symbolizuje Krista, který je stromem života a světlem světa. Přibližně v polovině 19. století měli vánoční stromy zřídka lidé žijící ve městech, na venkově se neobjevoval vůbec. Tato tradice přišla z německých protestanských zemí a začala se rozšiřovat do různých krajů a postupně se upevňovala. Vánoční stromy se zdobily například ořechy, jablky, perníčky a dalšími sladkostmi, svíčkami, girlandami atp. Většinu tehdejších ozdob lidé vyráběli doma sami. Vánoční strom rovněž patří do velké skupiny obřadní zeleně.³⁵

Kromě různých ozdob, pověšených na větvích vánočního stromku, se k němu také staví betlém, což je jakási zmenšenina vyprávění biblického příběhu o narození Ježíše Krista. Původ betlému se připisuje svatému Františkovi z Assisi. Poté, co roku 1223 strávil advent v pústu a modlitbě v italském Grecciu, zatoužil prožít půlnoc při simulaci biblického výjevu zrození Hospodina, což mu papež Honorius III. povolil. V osamocené lesní krajině, v opravdové stáji s živým volem a oslem byly připraveny pravé jesle se slámou. V takovéto atmosféře se odehrávala půlnoční mše, která přitáhla

³³ BELAJ, Vitomir. *Hod kroz godinu...*, cit. d., s. 229-230.

³⁴ VEČERKOVÁ – FROLCOVÁ, *Evropské Vánoce...*, cit. d., s. 162.

³⁵ GAVAZZI, *Godina dana...*, cit. d., s. 145-155.

mnoho lidí z okolí. Během liturgických oslav se údajně stal zázrak – sv. Františku se v jeslích zjevilo Děťátko.³⁶

Od té doby se zásluhou františkánů začalo toto biblické vyprávění prezentovat v životní nebo ve zmenšené velikosti během vánočního období v italských kostelích. Do 16. století byl už tento biblický výjev definován ne pouze postavami Děťátka, Marie, Josefa a anděla, který ohlašuje šťastnou událost, avšak už i pastýři v betlémské krajině, jakožto i třemi mudrci, kteří se přišli poklonit a přinesli dary. Obyčej betlému se z Itálie brzy rozšířil do jižní a střední Evropy. Výjimečnému rozkvětu se mu dostalo v době protireformace, kdy se zařadil se svou narativní scénografií do tehdejšího barokního způsobu církevní výzdoby. Široko daleko známé se staly betlémy neapolské a sicilské. Za další šíření tohoto vánočního obyčeje se nejvíce zasloužili jezuité. Díky jejich misiím se betlém v 16. století mohl rozšířit i mimo Evropu, například do Indie, Japonska nebo také do Ameriky.³⁷

Silný dojem, jenž betlémy zanechávaly, přispěl k vánoční atmosféře v kostele a věřící zatoužili přenést ho i do vlastních domovů. V tomto byli napřed bohatí obyvatelé Říma, kteří začali zmenšeným betlémem na Vánoce zdobit dům v 17. století. Římany později následovala šlechta po celé Evropě. Byl to podnět pro lidové řezbáře a sochaře, aby se chopili této výnosné práce. V 18. století už se objevují i specializované dílny na jejich výrobu. Betlémy byly nabízeny na trzích a takto se pak dostaly i do měšťanských domovů. Přechemem na průmyslovou výrobu postav z papíru, což se stalo v 19. století, se betlémy stávají přístupnější i skromným společenským vrstvám. Vystřihováním postav a scénérií z papíru a jejich lepením na pevný podklad si lidé sami mohli každý rok vytvářet biblický výjev, který symbolizoval vánoční svátky. Tento typ výtvaru přijali i lidé mimo okruh věřících.³⁸

Do Chorvatska se *betlehem* či *jaslice*, jak jim Chorvaté říkají, dostaly také v 17. století. Nejstarší dochovaný chorvatský betlém můžeme nalézt v zahradní kapli františkánského kláštera na ostrově Košljun u ostrova Krk, který pochází právě ze 17. století.³⁹

I když se od sebe města a vesnice v různých tradicích většinou lišily, v oblasti jídla je tomu jinak, základ je většinou všude stejný a k tomu přidaná nějaká místní

³⁶ MURAJ, *Zagrebačka blagdanska ozračja...*, cit. d., s. 196.

³⁷ Tamtéž, s. 196-197.

³⁸ Tamtéž, s. 197.

³⁹ Chorvatsko [online]. *Chorvatské Vánoce*. [cit. 3.11.2019] Dostupné z: <https://www.chorvatsko.cz/tema/vanoce.html>

specialita daného kraje, například v přímořských oblastech je tradičním pokrmem ryba. V souvislosti s těmito štědrovečerními tradicemi jsou vyzdvihovány vlašské ořechy, lískové ořechy, jablka, mandle, fíky, sušené švestky atd. Některé z těchto druhů ovoce hrají svou roli přímo na štědrovečerním stole, například osoba, sedící u stolu, by měla sníst nějaký kousek tohoto ovoce. Na vesnici je kromě toho velice důležitý med, který se jedl před každým jídlem. Vedle medu má svou roli také cibule a česnek. Nezbytnou potravinou pro štědrovečerní večeři je hrách. V některých krajích se připravuje ryba nebo jídlo z ní, konkrétně sušená treska neboli *bakalar* a rybí polévka. K pití se podává víno a rakije. Je patrné, že tradiční štědrovečerní potraviny se shodují s jinými zeměmi. Kromě již zmíněných jídel se také podává huspenina, vánoční pečeně (vepřová či skopová) a různé druhy pečiva (speciální vánoční pečivo a vánoční chléb). Speciální vánoční chléb má své místo uprostřed štědrovečerní tabule, ale to se může lišit dle kraje. Chleba se zdobí křesťanskými nebo zemědělskými symboly, které ženy tvoří z těsta. Někde se dokonce pečou tři chleby, jeden na Štědrý den, druhý na Boží hod a třetí na Nový rok a každý je ozdoben jinými symboly. Při štědrovečerní večeři má každý dostat krajíc tohoto obřadního chleba. V některých krajích se do jeho středu dává svíčka.⁴⁰

Po štědrovečerní večeři je zvykem jít do kostela na půlnoční mši, která je jakýmsi vyvrcholením tohoto svátečního večera. Po mši si lidé vzájemně popřejí veselé Vánoce a vracejí se domů.⁴¹

Obr. č. 2 – Pálení vánočního polena a jeho polévání vínem

⁴⁰ GAVAZZI, *Godina dana...*, cit. d., s. 155-161.

⁴¹ BLAŠKOVIC, *Godišnji običaji...*, cit. d., s. 20.

3.3 Boží hod vánoční

Boží hod vánoční je v západní církvi jedním z nejdůležitějších křesťanských svátků. Je to den Ježíšova narození, tedy oslava Narození Páně. Zpočátku byl slaven pouze v Římě, avšak od 7. století se stal součástí liturgie celé západní církve.⁴²

Božic se slaví v hojnosti, v kruhu blízké rodiny a příbuzných. Je spojen se Štědrým dnem půlnoční mší. Od rána se připravují jídla na sváteční stůl. Pro Boží hod je typická hojnost a různé druhy jídel a pití. Nejdůležitější je však klobása a již zmiňovaný chléb. V tento den se lidé obdarovávají dárky, většinou ráno. Významné je darování červených jablek, kterými se mezi sebou obdarovávají chlapci a děvčata.⁴³

Na Boží hod vánoční měl být prvním návštěvníkem každé domácnosti muž nebo chlapec, mělo to přinést štěstí. Děti byly obdarovány ořechy a dospělí byli pohoštěni rakijí.⁴⁴

V okolí Pazinu hospodyně na Boží hod sebrala popel ze shořelého vánočního polena do misky a ponechala si ho jako lék na horší časy. Pokud někdo onemocněl, posypali ho trochou popela, případně se mu tímto popelem posypaly rány. Když bylo v létě ošklivé počasí, dalo se do nádoby s popelem pár větviček a květů, které byly o Božím Těle posvěceny, a před domem se zapálily, aby dým rozehnal černé mraky, které nesly krupobití. Vedle nádoby s popelem a větvičkami se pokládaly vidle, sekyra s ostrím směrem k nebi a převrácená židle nohami vzhůru. To mělo znemožnit čarodějnicím udělat krupobití.⁴⁵

3.4 Svátek svatého Štěpána

Jedná se o prvního křesťanského mučedníka z okruhu apoštolů.

*Ve východní církvi je jeho kult prokázán již ve 4. století, v západní asi o sto let později.*⁴⁶

K svátku svatého Štěpána, chorvatsky *Sveti Stjepan*, se pojí především obyčej navázané na agrární prostředí. Tento světec je v Chorvatsku známý jako patron koní.

⁴² VAVŘINOVÁ, Valburga. *Malá encyklopedie Vánoc*. 3. vyd. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-132-9, s. 123-125.

⁴³ GAVAZZI, *Godina dana...*, cit. d., s. 171-189.

⁴⁴ BLAŠKOVIĆ, *Godišnji običaji...*, cit. d., s. 20.

⁴⁵ Tamtéž, s. 21.

⁴⁶ VEČERKOVÁ, *Obyčeje a slavnosti...*, cit. d., s. 447.

V minulosti sedláci v tento den vyjížděli ven s koňmi na projížďky a závodili. Koním to mělo zaručit zdraví a bujnost. Gavazzi také zmiňuje, že dle starého obyčeje koně posvěcoval farář. Původ a stáří tohoto obyčeje v Chorvatsku není jasný a nezabývají se tím žádné základní studie.⁴⁷

Chlapci ráno na sv. Štěpána koně vyčesali a dívky jim ozdobily hřívky a ocasy. Poté vyjeli ke kostelu, kde byli koně od faráře pokropeni svčnou vodou, jak již bylo zmíněno výše. Koně ten den dostali zbytek z nějakého tradičního vánočního jídla (například kus vánočního chleba).⁴⁸ Tato tradice téměř zanikla.

Na druhý svátek vánoční se chodí navštěvovat rodina a příbuzní, či je očekávána návštěva doma.⁴⁹

3.5 Svátek svatého Jana Evangelisty

Chorvatsky dan *Svetog Ivana evanđelista*, který připadá na 27. prosinec, je známý pro svůj obyčej žehnutí vína v kostele, které se lije do sudů, následně pije a má očištnou moc.⁵⁰

*Kdy se tento církevní obřad začal, nelze přesně stanovit; nicméně na počátku 13. století je doložena v Německu církevní formule pro svěcení jánského vína (Johaniswinne) a z této doby se množí další svědectví pro tento obyčej.*⁵¹

Dále se v tento den vynáší z domu svazek slámy, který měl do té doby své místo na štědrovečerním stole, případně pod ním. Sláma se vynese na dvůr a dá se k ovocným stromům. V Dalmácii se zase pálí sváteční ohně.⁵²

3.6 Svátek Mlád'átek betlémských

Tento svátek má své místo v kalendáři 28. prosince. Vyvinul se pravděpodobně na západě, první zmínka o něm je v kalendáři severoafrického města Kartága roku 505.⁵³

⁴⁷ GAVAZZI, *Godina dana...*, cit. d., s. 190-191.

⁴⁸ VEČERKOVÁ – FROLCOVÁ, *Evropské Vánoce...*, cit. d., s. 72.

⁴⁹ MURAJ, *Zagrebačka blagdanska ozračja...*, cit. d., s. 201.

⁵⁰ GAVAZZI, *Godina dana...*, cit. d., s. 191.

⁵¹ VEČERKOVÁ, *Obyčeje a slavnosti...*, cit. d., s. 457.

⁵² GAVAZZI, *Godina dana...*, cit. d., s. 191.

⁵³ ADAM, *Liturgický rok...*, cit. d., s. 140.

Je to vzpomínka na vyvraždění nevinných dětí, které nechal v Betlémě vyvraždit král Herodes Veliký po narození Ježíše.⁵⁴

Pro tento den je typický obyčej obřadního bití, chorvatsky *šibanje*. Bije se zeleným prutem, někde dokonce spletenými pruty do sebe, jakousi pomlázkou. V jižní části Chorvatska to dělají převážně matky dětem a v jiných krajích je naopak zvykem, že se těmito pruty bijí mezi sebou děvčata a chlapci.⁵⁵

V Bosně a Hercegovině ženská část chorvatského obyvatelstva obcházela domy svých známých a šlehala děti proutky po nohou a při tom vykládala obřadní texty, ve kterých byl kladen důraz na správný růst dítěte.⁵⁶ Smyslem bití je omladit tu jistou osobu a zaručit jí zdraví, sílu a plodnost. Toto obřadní jednání se pojí nejenom s vánočním časem, ale i s jinými svátky a dny kalendářního roku.⁵⁷

3.7 Silvestr a Nový rok

Podle gregoriánského kalendáře je posledním dnem kalendářního roku 31. prosinec, který je pojmenován po papeži Silvestru I. (314-335). S uplynulým rokem je třeba se důstojně rozloučit a příkladně přivítat rok nový.⁵⁸

Chorvatsky *Novo lito* nebo také *Nova godina*. Pro Nový rok je typické chození po domech s přáním do nového roku. V některých krajích Chorvatska se s tímto přáním do nového roku pojí různé pranostiky, například když vejde jako první do domu přát muž, znamená to, že dům bude po celý rok plný štěstí a bude uchráněn od všech potíží. Pokud by přišla žena, znamenalo by to neštěstí.⁵⁹

Na prvním hostu (Chorvati mu říkají *polazjenik*), který vejde do domu, závisí osud celé rodiny a hospodářství. Návštěvník vstupoval do domu se zelenou větví, nebo s hrstí obilí, jímž posypal domácí. Po provedení těchto rituálních úkonů domácí hosta pohostili, a pokud se v tom roce domácím dařilo dobře, pozvali si toho samého i příští rok, pokud ne, našli si jiného.⁶⁰

S Novým rokem je spojena také hojnost jídla a běžných potravin, což má zaručit blahobyt v celém roce. Peče se také speciální pečivo, kterému se říká *letnica*.⁶¹

⁵⁴ VEČERKOVÁ, *Obyčeje a slavnosti...*, cit. d., s. 459.

⁵⁵ GAVAZZI, *Godina dana...*, cit. d., s. 192-193.

⁵⁶ VEČERKOVÁ – FROLCOVÁ, *Evropské Vánoce...*, cit. d., s. 81.

⁵⁷ GAVAZZI, *Godina dana...*, cit. d., s. 192-193.

⁵⁸ MURAJ, *Zagrebačka blagdanska ozračja...*, cit. d., s. 208.

⁵⁹ BLAŠKOVIĆ, *Godišnji običaji...*, cit. d., s. 22.

⁶⁰ VEČERKOVÁ – FROLCOVÁ, *Evropské Vánoce...*, cit. d., s. 96-97.

⁶¹ GAVAZZI, *Godina dana...*, cit. d., s. 212-213.

Na Nový rok si lidé dávají předsevzetí. Je to z toho důvodu, že Nový rok je v tradiční kultuře brán jako osudový den, známé je pořekadlo: Jak na nový rok, tak po celý rok.⁶²

3.8 Svátek svatých Tří králů –

neboli Epifanie – slavnost Zjevení Páně, někdy slaveno jako Klanění mudrců, den Tří králů, chorvatsky *Sveti tri kralja*. Kromě toho se připomíná křest Krista v řece Jordánu. Uzavírá dvanáct svatých nocí, které se vyznačovaly hrozícím nebezpečím od nečisté síly a smrti.⁶³

Šestý leden je posledním svátkem vánočního okruhu. Významné je především žehnání domů, přičemž se kromě toho zapisuje křídou na dveře nový rok. Dále je typické žehnání vody, její kropení v domě, ve stáji, na zahradě, poli, včelíně a dalších místech. V některých krajích, například na severu a severozápadu Chorvatska, obchází vesnice skupina dětí, maskovaných jako Tři králové, Kašpar, Melichar a Baltazar. Zpívají koledy o třech králich, Betlému atd.⁶⁴

K tomuto dni se také váže několik pranostik, o případné dobré sklizni a dostatku sena následující rok. Na Istrii se 6. ledna mazal dobytek popelem ze shořelého vánočního polena, dobytek to mělo uchránit před červy a vešmi.⁶⁵

⁶² VEČERKOVÁ – FROLCOVÁ, *Evropské Vánoce...*, cit. d., s. 87.

⁶³ KIRSTE – SCHULTZE – TWORUSCHKA, *Svátky světových náboženství...*, cit. d., s. 47-48.

⁶⁴ GAVAZZI, *Godina dana...*, cit. d., s. 212-213.

⁶⁵ BLAŠKOVIC, *Godišnji običaji...*, cit. d., s. 27.

4 MASOPUST

Poklade nebo také *pust*, *karneval* či *fašnik* začíná po svátku Tří králů a končí Popeleční středou. Není to církevní svátek, ale odvíjí se od termínu Velikonoc. Je to také čas očekávání jara. Patří mezi starobylé svátky, ale jeho původ není zcela jistý. Nejstarší zmínky pocházejí ze středověku.⁶⁶

*Slovo mjasopust je doloženo ve velkomoravských pramenech 9. století.*⁶⁷

Středověký masopust měl uvolněný a bláznivý charakter, přispívalo k tomu i přesvědčení, že během jeho oslav je možné porušovat církevní zákazy a nařízení. Církev měla snahu tyto oslavy odstranit, nebo je alespoň přeměnit na církevní svátek. Nic z toho se však nepodařilo, a masopust zůstal svobodným svátkem.⁶⁸

Do tohoto období spadá také církevní svátek Uvedení Páně do Chrámu neboli Hromnice, které mají své místo v kalendáři 2. února. Slaví se přesně 40 dní po Narození Páně (25. 12.). Tento výpočet má původ v židovské tradici, kdy Josef s Marií donesli svého syna Ježíše do jeruzalémského chrámu, aby byl zasvěcen Bohu a vykoupen z povinnosti stát se knězem. Při obřadu byl Ježíš nazván „světlem k osvětlení pohanů“. Proto je zdůrazňována symbolika světla, která je spjata s tímto svátkem.⁶⁹ V Istrii chodí na Hromnice lidé do kostela se svíčkou, kterou během obřadu zapálí a kněz ji poté požehná.⁷⁰

Masopustní obyčeje jsou už od pradávna součástí chorvatské lidové kultury. Můžeme je rozdělit na dva typy. Na vesnicích je typické převlékání do masek. Muži se převlékají za ženy (a naopak), můžeme vidět také masky cikána, vojáka, babky, různých zvířat, například masku koně atd. Dělají rachot řehtačkami, zvony a dalšími nástroji. Kolemjdoucí mažou popelem nebo také sazemi. Předvádějí oplzlé scény, svatební obyčeje a podobně. Druhý typ je obvyklý v menších nebo i větších městech, speciálně v jadranském prostředí. Personifikaci všech zlých skutků minulého roku představuje vyrobená loutka Masopusta. Od samého počátku masopustního období je vystavena na veřejném prostranství a poslední den je nesena nebo vedena v maškarním průvodu, poté

⁶⁶ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015. ISBN 978-80-243-6761-3. s. 76.

⁶⁷ VEČERKOVÁ, *Obyčeje a slavnosti...*, cit. d., s. 15.

⁶⁸ VONDRUŠKOVÁ, *Český lidový...*, cit. d., s. 76.

⁶⁹ Tamtéž, s. 70-71.

⁷⁰ BLAŠKOVIC, *Godišnji običaji...*, cit. d., s. 27.

je během improvizovaného soudního procesu obviněna ze všech místních i globálních problémů a následně upálena, oběšena nebo utopena. Při masopustních aktivitách převládá veselí a zábava a nechybí také spousta jídla, pití.⁷¹

Bohatá masopustní tabule měla zaručovat blahobyt v následujícím roce. Zde můžeme najít podobnost se Štědrým dnem, kdy hojnost jídel a potravin na stole hraje také svou roli. Typickým masopustním jídlem jsou například koblíhy a také nesmí chybět zelí. Blahobyt a plodnost měl také přinést masopustní obřadní tanec. Lidé například vyskakovali do výšky, aby takto vysoké vyrostlo obilí a len. Tento obyčej je znám i u dalších jihoslovanských národů, ale také v Čechách, Polsku a dalších národů.⁷²

Obřadní význam měla také obchůzka s pluhem a symbolické orání. Tato tradice měla své místo u mnohých evropských národů. Podle zmiňovaného vláčení pluhu byli pojmenováni obřadníci, jimž se říkalo *orači* či *plužari*. Tento obyčej měl mít pro společenství ochranný význam. S tím souvisí i obyčej vláčení klátu, kdy muži obcházel neprovdané ženy a s žertem je trestali za to, že nevyužily masopustního času ke vdávání. Znala jej většina jihoslovanských národů, ale také východní Slované.⁷³

U muslimských a pravoslavných obyvatel Chorvatska je zvykem pálit poslední neděli před postem obřadní ohně, kterým se říká *olalije*, *oratnice* či *mašale*. Tyto ohně mají zaručit plodnost a zdraví lidí i dobytka.⁷⁴ V Zagorju si na Popeleční středu lidé pokropili nohy vodou, ve které se vařilo zelí, a tím mělo být zaručeno, že je celý rok nekousne zmije.⁷⁵

Jako konkrétní příklad masopustních oslav, který je stále živý, můžeme uvést masopustní průvod *Zvončarů* v oblasti Kastavu (Istrie, nedaleko je velké město Rijeka), který je živý dodnes. Skupina asi deseti mužů prochází vesnicí (i okolními vesnicemi). Někteří z nich mají masky a ostatní mají různé pokrývky hlavy, které symbolizují vegetaci a plodnost. Všichni na sobě mají ovčí kůži a zvony, podle nichž jsou pojmenováni. Různými pohyby těla se zvony rozezvučí, což vyžaduje určitou fyzickou zručnost. Takto obcházejí vesnici a lidé se k nim postupně přidávají. Tento obyčej zdůrazňuje společenský význam a funkci vzájemných vztahů mezi obyvateli vesnic

⁷¹ MURAJ, *Zagrebačka blagdanska ozračja...*, cit. d., s. 27-29.

⁷² TOMES, Josef. *České a slovenské masopustní obyčeje a jejich mezinárodní obměny*. In: Masopustní tradice: památce PhDr. Josefa Tomše, CSc. Brno: Blok, 1979, s. 38.

⁷³ Tamtéž, s. 39.

⁷⁴ VASILEVOVÁ, Margarita. *Struktura, funkce a vývoj tradičních bulharských obyčejů spojených se „sirnici“*. In: Masopustní tradice: památce PhDr. Josefa Tomše, CSc. Brno: Blok, 1979, s. 93.

⁷⁵ Tradicija i običaji [online]. *Narodni običaji za poklade*. [cit. 11.2.2020] Dostupné z: <https://narodni.net/narodni-obicaji-za-poklade/>

v oblasti Kastavu. Mimo jiné je tento obyčej *Zvončarů* zapsán na seznamu nehmotného kulturního dědictví UNESCO.⁷⁶

Dalším příkladem je ostrov Lastovo a výroba loutky Masopusta tamějšími obyvateli. Dva dny před Popeleční středou, v pondělí, se místní lidé sejdou v jednom domě, aby vyrobili loutku Masopusta. Celé tělo je ze slámy, kromě nohou, na kterých má boty naplněné pískem. Obléknou ho do červeného svršku a bílých kalhot, na hlavu mu nasadí velký klobouk s různobarevnými štrápci.⁷⁷

Výroba loutky ze slámy, textilu a jiných materiálů patří k projevům lidské kultury. Tyto loutky mají představovat nepřátelské postavy v pověrečném smyslu a jsou obvykle ničeny.⁷⁸

Obr. č. 3 – Masopust ve vesnici Svibovec (severozápad Chorvatska)

⁷⁶ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske [online]. *Godišnji pokladni ophod Zvončari s područja Kastavštine*. [cit. 28.2.2019] Dostupné z: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5232>

⁷⁷ NIEMČIĆ, Iva. *Lastovski poklad: Plesno-etnološka studija*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 2011. ISBN 978-953-6020-59-1, s. 24-25.

⁷⁸ VEČERKOVÁ, Eva. *Lidové obyčeje a jejich výtvarné komponenty: tvary a symboly*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2010. ISBN 978-80-7028-358-5, s. 211.

V oblasti Dubrovníku se masopustního průvodu účastnili muži i ženy, kteří se oblékli do tradičních krojů a za zvuku hudebních nástrojů procházeli městem a bavili se. Dnes tam slaví masopust převlečení do masek, tančí a baví se dlouho do noci.⁷⁹

⁷⁹ Tradicija i običaji [online]. *Narodni običaji za poklade*. [cit. 11.2.2020] Dostupné z: <https://narodni.net/narodni-obicaji-za-poklade/>

5 VELIKONOCE

Hlavním svátkem jarního období jsou právě Velikonoce neboli *Uskrs* či *Vazam*, které jsou zároveň nejvýznamnějším křesťanským svátkem. Jedná se o pohyblivé svátky, jejich termín je podřízen vztahu jarní (sluneční) rovnodennosti a lunárního cyklu. Ve druhé polovině 2. století byly vedeny spory o jednotné datum Velikonoc, které ukončil až první níkájský koncil v roce 325, jenž rozhodl, že se Velikonoce mají slavit vždy v neděli po prvním jarním úplňku. Termín Velikonoc tedy kolísá v rozsahu pěti týdnů (22. 3. – 25. 4.).⁸⁰

Velikonoce jsou v první řadě veřejnou církevní slavností a v menší míře také rodinným svátkem. Oslavy se skládají ze tří částí. První část – půst, je období 40 dní mezi Popeleční středou a Velkým pátkem. To je určeno k připomínání Kristovy smrti a Vzkříšení. Další částí je Veliký týden, nazývaný také pašijový či svatý, který začíná v neděli před Velikonocemi, tedy na Květnou neděli. V tento den se vzpomíná na poslední dny Kristova života, jeho utrpení a smrt. Oslava Kristova vzkříšení, což je třetí část, zahrnuje Velkou sobotu a bdění v noci na velikonoční neděli, kterým končí velikonoční triduum.⁸¹

5.1 Popeleční středa

Jak již bylo zmíněno výše, Popeleční středou, kterou Chorvaté nazývají *Čista srijeda*, začíná postní doba. Trvá 40 dní a je to připomínka 40 dní trvání potopy světa, 40 let putování Izraele pouští, čtyřicetidenní cesty Eliáše k hoře Choréb a 40 dní půstu, které Ježíš strávil na poušti před svým veřejným vystoupením. Tato doba je chápána jako čas sebezapření a příprava na největší svátek v roce.⁸²

Během čtyřicetidenního období půstu bylo třeba vyjádřit pokoru a podstoupit očištění. Pokora spočívala ve zdrženlivosti v jídle, nesmělo se jíst dosyta a také k tomu patřilo zdržení se pokrmů živočišného původu, nejen masa, ale i mléka, sýra a vajec. Kvůli tomu se hned na začátku půstu čistilo nádobí vypláchnutím ve vodě s popelem, aby se odstranily stopy mastnoty. Pokora měla být naznačena také v odívání, což znamenalo skromný oděv bez jakýchkoli šperků. K očištění těla i ducha se pojí i tradice očištění domu, a to konkrétně bílením zdí.⁸³

⁸⁰ ADAM, *Liturgický rok...*, cit. d., s. 62-64.

⁸¹ MURAJ, *Zagrebačka blagdanska ozračja...*, cit. d., s. 55.

⁸² KIRSTE – SCHULTZE – TWORUSCHKA, *Svátky světových náboženství...*, cit. d., s. 49.

⁸³ MURAJ, *Zagrebačka blagdanska ozračja...*, cit. d., s. 55.

V tento den dělal kněz věřícím na čelo křížek (popelec) z popela, případně jim posypal hlavu trochou popela na připomínku pomíjivosti pozemského života a nutnosti pokory. Popel se připravuje z ratolestí posvěcených na loňskou Květnou neděli.⁸⁴

5.2 Pašijový týden

Takzvaný Svatý či Veliký týden (*Veliki tjedan*) zahrnuje významné svátky velikonočního období. Začíná Květnou nedělí (*Cvjetnica*), následuje Modré pondělí, Žluté úterý, Černá středa a Zelený čtvrtek (*Veliki četvrtak*). Nejdůležitějšími dny jsou však ty poslední tři, tzv. velikonoční triduum – Velký pátek (*Veliki petak*), Bílá sobota (*Velika Subota*), Velikonoční neděle (*Uskrs*).

5.3 Květná neděle

Květnou nedělí (*Cvjetna nedjelja*, *Cvjetnica*, *Uličnica*) začíná pašijový týden. Je to památka Ježíšova vjezdu do Jeruzaléma a památka jeho umučení.

*Počátkem 5. století se v Jeruzalémě shromažďovali křesťané za časného odpoledne na Olivové hoře k rozšířené bohoslužbě slova a po ní šli k večeru průvodem do města Jeruzaléma s palmovými či olivovými ratolestmi v rukou.*⁸⁵

Ve Španělsku a Galii existoval název Květná neděle již kolem roku 600, ale průvod s ratolestmi tam neexistoval.⁸⁶ Jako vzpomínka na tuto událost se v Chorvatsku ujal zvyk nošení palmových nebo olivových větvíček do kostela k posvěcení. Tím získají ochrannou moc pro lidi, zvířata a zajišťují plodnost pole. V krajích, kde nerostou palmy nebo olivy, k tomu poslouží i jiné rozkvetlé větvičky nebo jarní květy.⁸⁷

Obřadní zeleň je symbolem vegetační síly, růstu, regenerace a neustálé obnovy. Základem ritualizace zelených větvíček je zajištění zdaru, prosperity, což platilo už v obyčejích antického světa. Symboliku obřadní zeleně převzalo křesťanství a církve ji zapojila do liturgie Květné neděle a přijala do slavnosti Božího těla.⁸⁸

⁸⁴ ADAM, *Liturgický rok...*, cit. d., s. 102.

⁸⁵ Tamtéž, s. 111.

⁸⁶ Tamtéž, s. 111-112.

⁸⁷ MURAJ, *Zagrebačka blagdanska ozračja...*, cit. d., s. 56.

⁸⁸ VEČERKOVÁ, Eva. *Lidové obyčeje...*, cit. d., s. 81.

5.4 Zelený čtvrtek

Večer Zeleného čtvrtku (chorvatsky *Veliki četvrtak*) patří k prvním dni velikonočního tridua, Velkému pátku. Je to z toho důvodu, že den začíná již předvečerem (z židovsko-antické představy). Hlavní svátky a neděle se liturgicky začínají slavit již nešporami předchozího dne.⁸⁹

Liturgii večera Zeleného čtvrtku určuje především vzpomínka na Ježíšovu Poslední večeři a při ní ustanovenou eucharistii, ale i při ní konaný obřad mytí nohou, symbol Ježíšovy služebné lásky.⁹⁰

Na Zelený čtvrtek se v kostelech umlčí zvony. Místo zvonů se používají dřevěné řehťačky. V tento den se začínají připravovat tradiční koláče a mazance. (obr. č. 4) Na mazanci se před pečením dělá kříž. Na Zelený čtvrtek po posledním zvonění zvonů kropí hospodyně, případně nějaký jiný domácí, okolí domu a zahradu svěcenou vodou, aby byl dům ochráněn před zlými duchy a jeho obyvatelé a dobytek před bolestí. Po posledním zvonění už se také nesmělo pracovat na poli, mohly se vykonávat pouze domácí práce.⁹¹

⁸⁹ ADAM, *Liturgický rok...*, cit. d., s. 69.

⁹⁰ ADAM, *Liturgický rok...*, cit. d., s. 69.

⁹¹ BLAŠKOVIC, *Godišnji običaji...*, cit. d., s. 31-32.

Obr. č. 4 – Chorvatský „mazanec“

5.5 Velký pátek

Veliki petak je památkou na umučení Krista. Bývá označován také jako den smutku a smutečního postu. Nejstarší zmínky o postu na Velký pátek sahají do 2. století. Šlo o úplný půst, při kterém se nesmělo zkonsumovat vůbec žádné jídlo ani pití.⁹²

V Chorvatsku se na Velký pátek jí jedno jídlo za celý den. V Istrii se obvykle jí treska, zelí a také se připravují *fritule*, což jsou malé koblihy. Na zahradě se v tento den nesmí nic dělat, například kopat a podobně, protože se věří, že je v zemi zakopáno Ježíšovo tělo a zem by vypustila jeho krev.⁹³

5.6 Bílá sobota

Bílá sobota, chorvatsky *Velika subota*, je den Kristova spočinutí v hrobě. Je to také den smutku, myšlenky věřících směřovaly ke Kristově smrti a jeho odpočinutí v hrobě. Smutek se mění v radost až při slavení eucharistie po půlnoci. Do roku 1951 byla tato slavnost velikonoční noci překládána na časně ráno Bílé soboty, a tím se vytrácela symbolická síla této noci.⁹⁴

⁹² ADAM, *Liturgický rok...*, cit. d., s. 74-75.

⁹³ BLAŠKOVIC, *Godišnji običaji...*, cit. d., s. 32.

⁹⁴ ADAM, *Liturgický rok...*, cit. d., s. 79-80.

V sobotu se znovu rozezní zvony. Během dne se připravuje jídlo na následující dny velikonočních svátků. Připravují se také velikonoční kraslice. Vejce se vaří se slupkou z cibule, aby se obarvila. Následně jsou vejce nošena do kostela na požehnání. Žehnají se také velikonoční pokrmy, případně se to dělá i na Velikonoční neděli.⁹⁵

Na Bílou sobotu je v severozápadní části Chorvatska zvykem pálení velikonoční vatra. V minulosti přípravy trvaly i měsíc, ale dnes už příprava zabere pouze týden, maximálně dva. Vatra se postaví do tvaru pyramidy do výšky dvanácti metrů a lidé mezi sebou soutěží, či vatra bude větší. Zapaluje se kolem deváté hodiny večer a lidé mezitím, co vatra hoří, stojí u ní, povídají si a čekají, až dohoří a poté se rozejdou zpět domů.⁹⁶

5.7 Velikonoční neděle

Je to den Zmrtvýchvstání Páně, také označovaný jako Boží hod velikonoční. Předchází mu velikonoční vigilie, tedy bohoslužba v noci z Bílé soboty na Velikonoční neděli, kdy Ježíš vstal z mrtvých.⁹⁷

Jak bylo zmíněno výše, i na velikonoční neděli se do kostela nosí jídlo a pití na požehnání. Pro sváteční nedělní oběd je charakteristické maso. Nezbytná je pečeně, v přímořské oblasti je to jehněčí maso, avšak může být nahrazeno i jiným druhem masa. Tento den lidé tráví v rodinném kruhu nebo v kruhu nejužších příbuzných u bohaté velikonoční tabule. Chodí se také na návštěvy a přát veselé Velikonoce.⁹⁸

5.8 Velikonoční kraslice

Nejrozšířenějším velikonočním obyčejem je v Chorvatsku barvení vajec. Velikonoční vejce se nejčastěji barví na Velký pátek, nebo na Velkou sobotu, dle kraje. Často jsou barveny uvařením ve slupce z cibule, což je stará tradice. Používají se také průmyslové barvy, kterými je možno dosáhnout barev, jako je zelená, modrá a podobně. V některých oblastech Chorvatska se používá tento způsob barvení – na uvařené vejce se udělají voskem vzory, potom se vejce ponoří do barvy, vosk se sloupne a vzory udělané voskem zůstanou bílé. Existují však i další způsoby. Na kraslice se také malují i

⁹⁵ BLAŠKOVIĆ, *Godišnji običaji...*, cit. d., s. 32-33.

⁹⁶ ĐAKOVIĆ, Branko. *Uskrsni krijes*. In: Etnološka Istraživanja. Zagreb: Etnografski muzej, číslo 11 (2006), s. 36.

⁹⁷ ADAM, *Liturgický rok...*, cit. d., s. 87.

⁹⁸ ČAPO ŽMEGAC, Jasna. *Hrvatski korizmeno-uskrsni običaji u svjetlu teorije rituala prijelaza*. In: Etnološka tribina. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo, ročník 23, číslo 16 (1993), s. 104.

různé motivy, například květy, tulipány, konvalinky, také větvičky nebo zajíci. Píší se na ně i krátké zprávy, vzkazy, jména nebo pouze jen přání Veselé Velikonoce.⁹⁹

Děti si s velikonočními vejci různě hrají. Téměř ve všech krajích Chorvatska je známé *tucanje*, což je hra, při které účastníci bouchají velikonočními vejci o sebe a vítězem je ten, jehož vejce je méně poškozeno. Hry s vajíčky můžeme chápat jako způsob směny, čímž se potvrzuje dětská pospolitost.¹⁰⁰

Barvená vajíčka si o Velikonocích často dávají mezi sebou například příbuzní, přátelé, děti, sousedé a podobně. Takovéto obdarování vejcem plní společenskou funkci v utváření a řízení mezilidských vztahů.¹⁰¹ Zdobená i nezdobená, posvěcená i neposvěcená, vejce jsou významným symbolem a nezbytnou součástí Velikonoc.¹⁰²

Obr. č. 5 – *Pisanice* neboli velikonoční kraslice

*Starobylost barvení vajíček dokládají archeologické nálezy zdobených vaječných skořápek v sumerských hrobech, kladených do doby kolem roku 2500 př. n. l. Vajíčka doprovázela zemřelé na jejich poslední cestě jako ztělesnění víry v posmrtný život, pokračování pozemské existence.*¹⁰³

⁹⁹ VLAŠIĆ, Olgica. *Godišnji običaji u Baranji*. In: *Studia Ethnologica Croatica*. Zagreb: Filozofski fakultet, ročník 4, číslo 1 (1992), s. 174.

¹⁰⁰ ČAPO ŽMEGAČ, *Hrvatski korizmeno-uskršni običaji...*, cit. d., s. 105.

¹⁰¹ VLAŠIĆ, *Godišnji običaji...*, cit. d., s. 174.

¹⁰² ČAPO ŽMEGAČ, *Hrvatski korizmeno-uskršni običaji...*, cit. d., s. 105.

¹⁰³ VAVŘINOVÁ, Valburga. *Malá encyklopedie Velikonoc*. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-292-9, s. 230.

Vejde jsou odedávna brána jako symbol života, plodnosti a zdraví a hrají svou roli v magických obřadech.

6 SVÁTEK SVATÉHO JIŘÍ

Takzvaný *Jurjevdan* nebo *Jurjevo* má v chorvatském kalendáři své místo 23. dubna. Ve 4. století je doložena zpráva o jeho mučednické smrti v Lyddě-Diospolis (dnešní Izrael) a v 6. století byl potom nalezen jeho hrob. Sv. Jiří byl uctíván ve východním křesťanství, ale i křižáky na Západě. Velice známá je legenda o zápasu Jiřího s drakem, kde je znázorňován jako křesťanský rytíř. Svatý Jiří je patronem rytířských řádů, jezdců, vojáků, ale také sedláků a rolníků. Stal se také patronem zemí, jako je například Anglie, Řecko, Rusko, Gruzie a také několika evropských měst.¹⁰⁴ Legenda o zápasu Jiřího s drakem byla známá i ve středověké chorvatské literatuře. Během století si prošla mnohými úpravami.¹⁰⁵

Tento den se v Chorvatsku považuje za skutečný začátek jara, nebo také za přelom mezi zimní polovinou roku a letní polovinou roku a také za počátek hospodářského roku. Dokazuje to například stará tradice, především v severních částech Chorvatska, kdy se v tento den najímali čeledíni a pastýři. Sedláci začínají s pracemi na svých polích.¹⁰⁶

Dále bylo zvykem, že se na den sv. Jiří zdobily dobytku hlavy věnci, které byly upletené z jarních květin a zeleně (obřadní ochranná zeleň). Takto ověncovaný dobytek nahnali z pastvy zpět domů, poté květinové věnce sundali a hodili na střechu. Věřilo se, že se upletením těchto věnců odeženou čarodějnice a ďábelská moc. Dobytek to mělo celý následující rok ochránit před zlem a také zaručit zdraví. Tento zvyk je známý i v jiných slovanských zemích.¹⁰⁷

S tímto se pojí i následující obyčej. V severních (panonských) krajích se v tento den poprvé vyváděli koně na louky, v některých oblastech jim dokonce žehnal farář. Často se na sv. Jiří poprvé vyháněl dobytek na pastvu.¹⁰⁸

V západních krajích jsou známé svatojiřské průvody. Podobně jako u jiných ročních obyčejů mladí lidé obcházejí venkovské domovy, zpívají speciální svatojiřské písně a za to na oplátku dostanou drobný dárek, nejčastěji nějaké jídlo nebo i malý peníz. Jedna osoba z průvodu, případně i několik osob, nese trochu čerstvé zeleně, větvičky a v každém domě nechají kousek té zeleně. Domáci s větvičkou, či jinou zelení, naloží podle svého, dají ji buď na střechu, na zahradu nebo pole za účelem

¹⁰⁴ VEČERKOVÁ, *Obyčeje a slavnosti...*, cit. d., s. 179.

¹⁰⁵ BELAJ, Vitomir. *Hod kroz godinu...*, cit. d., s. 171-172.

¹⁰⁶ GAVAZZI, *Godina dana...*, cit. d., s. 41.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 42.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 43.

odvrácení zlých sil. Tato svatojiřská „zelená tradice“ je známá i v jiných evropských zemích.¹⁰⁹

Folklorní texty během svatojiřských průvodů mají různou podobu, většinou u nich ale můžeme nalézt nějakou shodu, podobnost, níže uvádím příklad:

Skončily, skončily Velikonoce,

Přišel, přišel Zelený Jura,

Ze Zelené hory,

Na to velké pole.

Obdarujte ho, obdarujte,

Juru zeleného.

Dejte Jurovi maso,

Ať Vám neblázní.

Dejte Jurovi sůl,

Ať se Vám modlí k Bohu.

Obdarujte ho, obdarujte,

Juru zeleného.

Dejte Jurovi sýr,

Ať Vám lépe hraje.

Dejte Jurovi vejce,

Ať se z Vás nestane králík.

Obdarujte ho, obdarujte,

Juru Zeleného.¹¹⁰

Skončily, skončily, barevné Velikonoce,

Přišel, přišel zelený Jiří,

Přinesl, přinesl trávu,

A jako loket dlouhé větvičky.¹¹¹

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 43-44.

¹¹⁰ GAVAZZI, *Godina dana...*, cit. d., s. 45-46.

¹¹¹ BELAJ, Vitomir. *Hod kroz godinu...*, cit. d., s. 173.

K svátku svatého Jiří patří také svatojiřské ohně (*jurjevski kresovi*). Obyčeje v den svatého Jiří mají většinou ochranný, plodnostní a očistný charakter. U tohoto svátku je patrná určitá shoda s velikonočními či letničními obyčeji.¹¹²

¹¹² FROLEC, Václav. *Etnokartografie a studium výročních obyčejů v karpatsko-balkánské oblasti. Terminologické otázky*. In: *Národopisné aktuality*. Brno: Krajské středisko lidového umění ve Strážnici, ročník 13, číslo 1 (1976), s. 38-39.

7 LETNICE

Jsou známé také pod názvem svatodušní svátky či Boží hod svatodušní, chorvatsky *Duhovi*. Je to křesťanský svátek, který se slaví padesát dní po Zmrtvýchvstání Páně a deset dní po Nanebevstoupení Páně na památku seslání Ducha svatého. Je to tedy také pohyblivý svátek, který se řídí datem Velikonoc. Probíhá v rozmezí od 10. května do 13. června.¹¹³

Období letnic provázejí různé obyčeje a zvyky. Nejznámější je pravděpodobně obyčej zvaný Královny, při kterém se určitý počet dívek (obvykle starších, zřídka mladších) oblékne do speciálních svátečních oděvů. Některé mají na hlavách pánské klobouky s pavími pery, či zdobené květinami, a v ruce dřevěný meč. Tyto královny obcházejí jednotlivé rodiny na vesnici, volí písně, které jsou vhodné pro konkrétní rodinu a zpívají. Nejčastěji zpívají dívky, chlapci, případně i dívky na vdávání.¹¹⁴

Na východě Chorvatska v obci Duboševica má tento obyčej také své místo. Provádějí ho dospělé dívky, které se několik dní před konáním sejdou u starších žen, aby se domluvily, jak průvod bude probíhat. Vyberou nejmladší dívku, která bude snacha, dále jedna bude družička a dvě dívky, které se oblečou do mužského oděvu, budou králové. Jeden z mužů nese tašku, ve které jsou shromážděny dárky. Ostatní dívky jsou královny. Takto shromážděné a oblečené do svátečních krojů procházejí ulicemi a u každého domu zpívají:

*Král za králem prochází a dívá se na sebe
Sluší mu sukně a košile,
Pokud mu sluší, ať na ni nesaháme,
Pokud nesluší, ať mu ji upravíme...*¹¹⁵

Lidé jim za to na oplátku dávají drobné dary. Zpívaný text se před každým domem lišil podle toho, zda v domě bydlela dívka na vdávání, či muž na ženění, intelektuál, staří lidé a podobně. Královna se posadí na židli, na kterou dala polštář. Po odzpívání písně královna vyhodí polštář do výšky se slovy: „Ať máte takhle vysoké konopí a takhle vysoký len.“ K večeru průvod královen končí.¹¹⁶

¹¹³ ADAM, *Liturgický rok...*, cit. d., s. 88-95.

¹¹⁴ GAVAZZI, *Godina dana...*, cit. d., s. 72-73.

¹¹⁵ VLAŠIĆ, *Godišnji običaji...*, cit. d., s. 172-173.

¹¹⁶ Tamtéž.

Také ve městě Gorjani je průvod královen typický, a je dokonce zapsán na seznamu nemateriálního kulturního dědictví UNESCO. Obyvatelé města Gorjani jsou rozděleni na královny a krále. Týká se to přibližně deseti králů, kteří mají v ruce šavli a na hlavě klobouk ozdobený květy. O půlku méně je královen, které mají na hlavě bílé věnce jako nevěsty. Z poměrně širokého repertoáru královských písní vyberou ty nejvhodnější dle rodiny, u které jsou. Nejčastěji zpívají dívky, mladému muži nebo nevěstě. Poté začnou králové tančit se šavlemi a královny doplňují jejich vystoupení zpěvem. Obvykle se k tanci přidají i domácí. Po tomto vystoupení jsou účastníci pohoštění jídlem a pitím a skupina králů a královen odchází k dalšímu domu. Další den pokračují ve vedlejší vesnici. Nakonec se všichni sejdou doma u jednoho z účastníků a začíná společná zábava s hostinou.¹¹⁷

Podobný obyčej na svatodušní svátky můžeme nalézt i v Čechách a na Moravě. Základem je také průvod či obchůzka krále a jeho doprovodu ulicemi a sbírání darů.¹¹⁸

Letniční obchůzka králů má charakter obyčejového jednání. Koná se v ustáleném termínu a je záležitostí celého vesnického kolektivu. Upevňuje vztahy mezi mladší a starší generací a stmeluje obyvatelstvo v jeden celek. Součástí tohoto obyčeje je sváteční kroj, který je doplněný o zeleň, květy a barevné mašle. Obřadní charakter mají šavle, které mají v rukou králové.¹¹⁹

¹¹⁷ Ministerstvo kulture Republike Hrvatske [online]. *Godišnji proljetni ophod kraljice ili ljelje iz Gorjana*. [cit. 15.2.2019] Dostupné z: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5232>

¹¹⁸ VEČERKOVÁ, *Obyčeje a slavnosti...*, cit. d., s. 211.

¹¹⁹ FROLEC, Václav, Antonín PAVELČÍK a Metoděj ZEMEK. *Jízda králů: lidový obřad, hra, slavnost*. Praha: Teps, 1990, ISBN 80-7065-009-5, s. 59.

Obr. č. 6 – Průvod královen v období letnic

8 SLAVNOST TĚLA A KRVE PÁNĚ

Neboli Boží Tělo (*Tijelovo, Svetkovina Presvetog Tijela i Krvi Kristove*) je pohyblivý svátek, který se slaví ve čtvrtek po svátku Nejsvětější Trojice (*Svetkovina Presvetog Trojstva*), tedy deset dní po letnicích, a připomíná ustanovení Eucharistie. Jeho vznik je zasazen do 12. století. Klade důraz na přítomnost „celého Krista“ v posvěceném chlebu. Augustiniánská řeholnice Juliána z Lutychu měla roku 1209 opakovaná vidění, že v ročním cyklu svátků chybí svátek Eucharistie. Na její nátlak zavedl biskup Robert z Lutychu roku 1246 tento svátek pro svou diecézi. A roku 1264 byl svátek předepsán papežem Urbanem IV. pro celou katolickou církev. Po smrti papeže Urbana IV. zavedení svátku prosazoval až papež Klement V. na koncilu ve Vienne (1311-1312). Podařilo se to za Jana XXII. uveřejněním buly *Transiturus*. Průvod Božího Těla se konal poprvé v Kolíně nad Rýnem v letech 1274–1279. Ve 14. století už je slavení tohoto svátku doloženo ve většině zemí.¹²⁰

Obr. č. 7 - Procesí na Boží Tělo v Dalmácii

¹²⁰ ADAM, *Liturgický rok...*, cit. d., s. 162-167.

V Chorvatsku je v tento den státní svátek. Oslavy začínají ranní mší a následně pokračují slavnostním procesím kolem kostela a případně i po vesnici. Církevní průvod se zastavuje na čtyřech místech, kde jsou pod širým nebem umístěny provizorní oltáře. Před nimi čtou kněží pasáž z jednoho ze čtyř evangelií a následuje požehnání. Zvláštností tohoto procesí na Boží Tělo je účast dětí, které jsou oblečeny do bílého oděvu. V minulosti chodili na procesí chlapci, ale v novější době chodí děvčata a nesou košíčky naplněné okvětními lístky. Okvětní lístky dívky rozhazují během průvodu a také jimi zasypávají oltáře. Domy, podél kterých procesí šlo, byly v minulosti ozdobené květinami, zelení a hořícími svíčkami na oknech. Po obchůzce čtyř oltářů se procesí vrací zpět ke kostelu, kde za zpěvu hymnu *Te Deum* (Tebe Bože chválíme) končí bohoslužba.¹²¹

Pro tento den jsou známé různé tradice. V Istrii je typické, že žena donese na mši různé druhy polního kvítí a zeleně, které kněz požehná. Tyto květy potom žena umístí nad hlavní vchodové dveře, aby chránily domácí před zlem. Dále se kvůli plodnosti a hojnosti umísťuje do brázdy větvička jasanu nebo nějaké květiny, které byly v kostele požehnány nebo se nesly v procesí o Božím Těle.¹²²

¹²¹ MURAJ, *Zagrebačka blagdanska ozračja...*, cit. d., s. 79-81.

¹²² BLAŠKOVIC, *Godišnji običaji...*, cit. d., s. 35.

9 SVÁTEK SVATÉHO JANA KŘTITELE

Významným dnem letního období je svátek svatého Jana Křtitele (*Svetkovina rođenja Ivana Krstitelja*), který připadá na 24. června. V tento den se oslavuje jeho narození, což není tak typické, jelikož u svatých se oslavuje většinou pouze den úmrtí (výjimkou je Ježíšova matka, Marie).¹²³

S tímto dnem se pojí několik obyčejů. Hlavním obyčejem, který znají nejspíše všichni Chorvati, je pálení svatojánských ohňů. Tyto vatry se skládají z několika druhů dřeva, zejména však z borovicového. Vatry se nejčastěji pálí na kopcích, případně na nějakém jiném vhodném místě, kde je to obvyklé. V některých částech Chorvatska, například ve Slavonii, se zapaluje i několik vater vedle sebe a lidé mezi nimi pak procházejí, což jim má v první řadě zaručit zdraví. Mladí chlapci také oheň během jeho hoření přeskakují. V minulosti bylo zvykem, že se lidé seskupili kolem vatry a vytvořili kolo, ale dnes už toto není příliš obvyklé. Pro některé oblasti bylo v minulosti také typické zpívání u svatojánského ohně, ale v dnešní době už se také vytrácí.¹²⁴

Druhý den po shoření vatry je zvykem, že skrz ohniště projde dobytek. To ho má ochránit před nemocemi. I s tímto obyčejem pálení ohňů je spjata víra, že oharky a popel z těchto svatojánských vater mají zvláštní moc. Z ohniště se posbírají oharky a popel a posype se jimi zahrada a pole, má to přírodu ochránit před škůdci a podobnými útrapami.¹²⁵

V Istrii bylo obvyklé pálení menší vatry před každým domem a také na polích. Nicméně hlavní vatra byla umístěna uprostřed vesnice. Před zapálením se na vatře udělal kříž z posvěcené olivové větvičky nebo se takováto větvička házela přímo do ohně. U zapálené hlavní vatry se sešli obyvatelé vesnice, bylo to vždy veselé setkání místních. V Istrii bylo taktéž zvykem, že mladíci přeskakovali ohně a prokazovali tím svoji odvahu a statečnost. V některých oblastech se celou noc zvonilo na kostelní zvony. Osoba, jejíž to byl úkol, za to dostala kousek chleba, vejce a víno. Ještě v předvečer tohoto svátku sedláci prováděli magické obřady kvůli plodnosti. Do ohně se přidávala posvěcená olivová větvička, nastrouhalo se k ní trochu posvěcené svíce a na závěr se vše pokropilo svěcenou vodou. Ve vesnici Marušiči se do ohně dávaly tři kameny, aby ves nezasáhly kroupy. Také se do ohně dávaly větve, aby oheň více kouřil, a když vítr navál dým na pole, věřilo se, že bude ten rok dobrá úroda. Pálení

¹²³ KIRSTE – SCHULTZE – TWORUSCHKA, *Svátky světových náboženství...*, cit. d., s. 55.

¹²⁴ GAVAZZI, *Godina dana...*, cit. d., s. 86-92.

¹²⁵ Tamtéž, s. 92-93.

svatojánských ohňů existovalo již u starých Slovanů. Od těch dob se zachovalo dodnes.¹²⁶

¹²⁶ BLAŠKOVÍČ, *Godišnji običaji...*, cit. d., s. 35-36.

10 SLAVNOST NANEBEVZETÍ PANNY MARIE

Slavnost Nanebevzetí Panny Marie (*Svetkovina Uznesenja Blažene Djevice Marije, Velika Gospa*) se slaví 15. srpna. Je to připomínka úmrtí a nanebevzetí tělesných ostatků Panny Marie. Za předchůdce tohoto svátku je považován „den Matky Boží Marie“ (15. 8.), který je potvrzen v liturgických knihách z poloviny 5. století. Z tohoto svátku se postupně stala slavnost Mariiny smrti. Takto ji byzantský císař Maurikios zavedl pro celou Východořímskou říši.¹²⁷

Od 12. století je patrný vzestup kultu Panny Marie v západoevropském křesťanství, což bylo zásluhou křížových výprav do Svaté země. Je to z toho důvodu, že v Jeruzalémě v 11. století působily rytířské řády, které byly ovlivněny byzantským mariánským kultem a uznaly ji jako svou patronku. Panna Marie se údajně zjevila křižákům a byla jim nápomocna při dobytí Jeruzaléma. Od konce 13. století je zřejmý nárůst lidové víry v Pannu Marii a rituálů, jež k tomu patřily. I během 14. a 15. století bylo její lidové uctívání ve větší míře než církevní. Rozpory mezi církví představovalo tělesné nanebevzetí, což východní křesťanství neuznalo.¹²⁸ Papež Pius XII. uvedl 1. listopadu 1950 dogmatické prohlášení, že Panna Marie byla i s tělem přijata do nebe. Byly nově vytvořeny texty misálu a breviáře. Mariině Nanebevzetí je zasvěceno mnoho kostelů.¹²⁹

Kult uctívání Panny Marie je v chorvatském kulturním dědictví poměrně rozšířen. Tento svátek však není v národním kontextu v chorvatské odborné literatuře příliš zpracován.¹³⁰

V Istrii je více oblíben a rozšířen svátek Narození Panny Marie (8. 9.). Pro tento den jsou typické mariánské poutě a mše.¹³¹ Jedním z obyčejů je přinesení prvních hroznů z vinohradu do kostela, kde se někdy i zavěsily.¹³² Podobný obyčej můžeme nalézt i u nás.

¹²⁷ ADAM, *Liturgický rok...*, cit. d., s. 203.

¹²⁸ VONDRUŠKOVÁ, *Český lidový...*, cit. d., s. 139-140.

¹²⁹ Tamtéž, s. 204.

¹³⁰ BLAŠKOVIĆ, *Godišnji običaji...*, cit. d., s. 37.

¹³¹ Tamtéž.

¹³² GAVAZZI, *Godina dana...*, cit. d., s. 111.

11 POUTĚ A PROCESÍ

Významnou a neopomenutelnou součástí roku byla také účast na poutích a procesích. Bylo to pokračování praxe přenesené z generace na generaci.

Poutí je označováno putování na nějaké svaté místo s náboženským úmyslem. Poutě jsou také považovány za formu projevu lidové zbožnosti. Součástí takovýchto poutí bylo vyjadřování pokory, získávání odpustků, prosba za tělesné a duševní uzdravení a poděkování za vyslyšení prosby.¹³³

Pojmem procesí je označován liturgický průvod lidí. V tomto průvodu má každý věřící svoje místo dle určitého pořádku. Lidé nesou církevní symboly, jako například kříž, korouhev, sochu, světce, praporec, relikvie či monstrance.¹³⁴ Účast na poutích a procesích byla také příležitostí pro setkání a komunikaci lidí z různých koutů země.

V historii lidstva je putování na místa, která se v různých kulturách považují za svatá, velmi rozšířeno. S poutěmi se setkáváme v různých lidských komunitách, v mnoha náboženstvích, na mnoha zeměpisných místech a ve všech dobách. Do přelomu tisíciletí bylo častější, že se poutníci vydávali na cestu spíše jednotlivě. Od vrcholného středověku se více rozšiřují hromadné poutě.¹³⁵

U Egyptanů, Peršanů, Indů, Číňanů, Řeků a Římanů jsou poutě doloženy ještě ve starověku. Například egyptští a babylonsko-asyrští kněží organizovali různá procesí od jednoho chrámu k druhému jako cestu k božstvu. U různých kmenů, národů a kultur s takzvanými přírodními nebo polyteistickými náboženstvími lidé společně navštěvovali jednotlivé hory, řeky nebo prameny, které příslušníci určitého společenství vnímali jako svaté. Ve starověké kultuře amerických Mayů se putovalo na terasy pyramid, což bylo považováno za cestu k hoře. Ačkoliv už se tedy konaly poutě v různých oblastech světa v předkřesťanském období, v praxi se zvláště rozvinuly v křesťanství ve středověku. V té době se poutě staly masovou záležitostí. Oporou jim byla víra středověkého člověka v nadpřirozenou moc světských relikvií. Řeč je o tělu nebo o části těla křesťanských mučedníků, jejich oděvu nebo o jakémkoli používaném předmětu, který byl důležitý pro život mučedníka nebo svatých osob. Tyto relikvie se střežily – uloženy ve speciálních, často umělecky zdobených pomnicích, relikviářích na místech, kde byly vybudovány svatyně. Lidé tam chodili buď sami, nebo kolektivně v procesích s vírou,

¹³³ MURAJ, Zagrebačka blagdanska ozračja..., cit. d., s. 113.

¹³⁴ MOTLOVÁ, Milada. *Průvodce lidovou kulturou*. Praha: Knižní klub, 2016. ISBN 978-80-242-5370-1, s. 243.

¹³⁵ OHLER, Norbert. *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha: Vyšehrad, 2002. Kulturní historie. ISBN 80-7021-510-0, s. 11.

že dotknutím se relikvie, polibkem nebo pouhou přítomností v její blízkosti se na ně přenesou zázračné schopnosti, to znamená vyslyšení prosby.¹³⁶

Aby se opravdu dosáhlo takového pozitivního výsledku, bylo třeba se na to individuálně připravit: během putování se v procesí modlit, v samotné svatyni provést očistný rituál, to znamená vyzpovídat se, zúčastnit se liturgického aktu, navštívit/obejít posvátné místo na způsob rituálu (například vystoupat schodiště na kolenou, opustit místo chůzí pozpátku, abych se k němu neotočil zády), přinést oběť – to znamená vyjádřit vděčnost určitým darem.¹³⁷

11.1 Obřadní procesí na svátek svatého Fabiána a Šebestiána

Od 14. století až do počátku 16. století zachvátila obyvatele Záhřebu několikrát epidemie moru. Morové rány jsou zaznamenány v letech 1374, 1382, později 1468, 1475 a 1511. Ve snaze se této nemoci ubránit občané uctívali svatého Fabiána a svatého Šebestiána, proslulé ochránce před morem. Tímto slibem se městské orgány zavázaly, že těmto světcům postaví novou kapli. Proto roku 1499 v severozápadním rohu farního kostela svatého Marka zbořili starou, malou kapli a postavili novou, větší, s oltářem sv. Fabiána a sv. Šebestiána, která byla roku 1502 posvěcena. Od té doby byly každý rok v předvečer dne památky těchto světců, 19. ledna, slouženy nešpory a na samotný svátek světců, 20. ledna, se kromě velké slavnostní mše konalo i procesí. Ačkoliv byla při pozdější přestavbě kostela v duchu novogotiky kaple zbořena, slib občanů Záhřebu byl i nadále dodržován.¹³⁸

Přestože je původní záminka – nebezpečí moru - dávno odstraněna, tradice pokračuje i na počátku 20. století. Každoročně se 20. ledna procesí v devět hodin ráno vydalo z kostela sv. Marka, prošlo několika ulicemi Záhřebu a poté se vracelo zpět ke kostelu. Kromě občanů Záhřebu se k procesí připojili i venkované z okolí a pravidelně je doprovázela dechová kapela 53. pěšího pluku.¹³⁹

¹³⁶ MURAJ, *Zagrebačka blagdanska ozračja...*, cit. d., s. 113.

¹³⁷ Tamtéž, s. 114.

¹³⁸ Tamtéž, s. 116-117.

¹³⁹ Tamtéž, s. 117.

11.2 Obřadní procesí na svátek svatého Floriána

Kvůli převážně dřevěným domům se střechami ze slámy se stalo v Záhřebu v minulosti mnoho velkých požárů. 29. března 1645 vypukl kolem deváté hodiny večer požár na Markově náměstí a rozšířil se i do okolních ulic Horního města (historická část Záhřebu). O několik let později, 5. června 1674, znovu hořelo v Horním městě a 14. června 1706 opět. Zoufalí občané příslibili úctu ochránci před požáry, vojákovi ohně, svatému Floriánu. I to, že v den jeho památky, 4. května, se budou účastnit slavnostní obřadní mše v kostele sv. Marka a zapojí se také do slavnostního procesí. Toto procesí bylo svou formou totožné s již výše zmiňovaným lednovým procesím na sv. Fabiána a sv. Šebestiána. Vedl jej farář, účastnili se i radní a představitelé města. Specifikum floriánského procesí bylo to, že se kromě občanů z Horního města připojili i řemeslníci, živnostníci, kteří pracovali s ohněm. Kominíci roku 1911 oslavili svátek úplným přerušением své práce. Procesí se pravidelně konala od roku 1900 do roku 1920 a trvala i během let první světové války.¹⁴⁰ Na den sv. Floriána platil v některých krajích zákaz jakékoliv práce s ohněm, rozdělávání ohně, svícení či kouření.¹⁴¹

Na toto navazuje i obyčej konání speciálního svátku hasičů, který má své místo na první neděli po svátku sv. Floriána. Členové dobrovolného sboru hasičů ho slavili každý rok od samého založení roku 1870 a je slaven i dnes.¹⁴²

11.3 Pouť na svatého Františka Xaverského

Protikladem výše zmíněných procesí, která se konala v samotném centru města, se od druhé poloviny 17. století stalo cílem poutníků jedno místo v blízkém okolí města Záhřebu. Vytvořeno bylo zásluhou jezuitů, kteří po příchodu do Záhřebu roku 1606 koupili panství, dva až tři kilometry severně od města, směrem k jižním svahům pohoří Medvednice. Na tomto panství nechali vystavět kapli. Zasvětili ji zakladateli svého řádu, jednomu z největších katolických misionářů, svatému Františku Xaverskému. Nedlouho na to bylo i celé údolí pojmenováno podle něj, Xaver, což se pro tuto krajinu v severní části Záhřebu udrželo dodnes. Slavnostní pouť se konala v den, kdy byla kaple posvěcena. Bylo to pátou nedělí po Velikonocích, což kvůli tomuto pohyblivému svátku připadalo nejčastěji na květen. V průběhu prvního desetiletí od založení kaple nepřitáhla pouze Záhřebčany, ale i věřící z širokého okolí. Proto byla u kaple vybudována křížová

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 117-118.

¹⁴¹ VEČERKOVÁ, *Obyčeje a slavnosti...*, cit. d., s. 204.

¹⁴² MURAJ, *Zagrebačka blagdanska ozračja...*, cit. d., s. 118.

cesta s Kalvárií a Božím hrobem. V kronikách je zaznamenáno, že roku 1744 dovedl záhřebský biskup Đuro Branjug v procesí 6 000 lidí.¹⁴³

Popularita posvátného místa a počet návštěvníků přiměly jezuity k rozhodnutí vybudovat v místě staré kaple nový, větší kostel v barokním stylu. Po dokončení stavby se roku 1752 mnoho poutníků zúčastnilo slavnostního přenesení zázračného obrazu sv. Františka Xaverského do nového kostela.¹⁴⁴

O několik let později, v roce 1762, přislíbilo úctu Františku Xaverskému i samotné město Záhřeb. Bylo rozhodnuto, že se oslavy jeho svátku (3. prosince) budou vyznačovat půstem. Také bylo rozhodnuto, že se v květnu bude konat modlitební procesí od kostela sv. Marka do jezuitského kostela.¹⁴⁵

Tradice poutí na sv. Františka Xaverského se udržovala i v prvních dvou desetiletích 20. století, ačkoliv se prvotní záminka poutí – zázračný obraz sv. Františka Xaverského - ztratil. Každý rok v předvečer páté neděle po Velikonocích se v novinách psalo o této pouti ke sv. Františku Xaverskému.¹⁴⁶

11.4 Pout' k svatému Jakubovi na Medvednici

Duchovní posílení a útěchu někteří Záhřebčané hledali během poutí na pohoří Medvednica. Na tomto pohoří se uprostřed lesa, na kopci Veliki Plazur (864 m n.m.), nachází kaple sv. Jakuba, apoštola. Její výstavba se připisuje horníkům, kteří v 16. a 17. století kopali v dole, který se nacházel severně od kaple. Matyáš Korvín totiž roku 1463 přidělil rodině Zrinských koncesi na těžbu na všech jejich pozemcích. Takto i na Medvednici kopali galenit, nejdůležitější olověnou rudu, která obsahuje stříbro. Když bylo v té době olovo potřebné k výrobě dělových koulí, stříbro se používalo v mincovně, která v Záhřebu patřila Petru Zrinskému. Není přesně známo, kdy byla kaple založena, ale ví se, že nejdříve byla zasvěcena sv. Fabiánu a sv. Šebestiánu. To ovšem muselo být před rokem 1692, jelikož bylo podle návštěvy zřejmé, že už je zasvěcena někomu jinému. Přejmenování bylo vysvětlováno tak, že na svátek sv. Fabiána a Šebestiána nebyly pro pout' vhodné podmínky, jelikož tento svátek v kalendáři připadá na 20. ledna, kdy jsou krátké dny, vrcholí zima a na horách obvykle napadne hodně sněhu. Považovalo se za vhodné zasvětit kapli apoštola a mučedníku sv.

¹⁴³ Zagrebačka nadbiskupija [online]. *Sv. Franjo Ksaverski*. [cit. 28.1.2020] Dostupné z: <http://www.zg-nadbiskupija.hr/nadbiskupija/zupe?zupeid=164>

¹⁴⁴ MURAJ, *Zagrebačka blagdanska ozračja...*, cit. d., s. 119.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 119-120.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 120.

Jakubovi Staršímu, jehož svátek připadá na 25. července, což je mnohem vhodnější doba.¹⁴⁷

Roku 1746 je o kapli zmínka jako o dřevěné stavbě. Vypadala pravděpodobně poměrně skromně a o sto let později byla zbořena. Na stejném místě byla roku 1847 postavena nová za pomoci hraběte Franja Kulmera z nedaleké vesnice Šestina.¹⁴⁸

Pouť se pravidelně konala první neděli po 25. červenci. Toho dne se na horu vydali i obyvatelé *Zagorja*, kteří stoupali nahoru po severních svazích Medvednice, jakož i Záhřebčané, kteří putovali po jižních svazích. Na cestu se vydávali buď sami, nebo v menších skupinách.¹⁴⁹

Obyčej těchto poutí pokračoval i během 20. století. Roku 1930 kaple zažila ještě jednu obnovu podle projektu architekta Juraje Denzlera. Dnes připadá farnosti sv. Františka Xaverského.¹⁵⁰

11.5 Pouť k svaté Anně v Samoboru

V církevním kalendáři je 26. červenec dnem svaté Anny, matky Panny Marie. Je patronkou těhotných žen, matek a šťastného porodu.¹⁵¹

Vzniklo několik poutních míst zasvěcených sv. Anně. Mezi mnoha kostely a kaplemi, které jsou jí zasvěcené, je proslulá kaple sv. Anny v Samoboru. Byla postavena kolem roku 1751 na kopci *Tepec* pod patronací hraběte Auersperga, tehdejšího majitele samoborského hradu. Ačkoliv i uvnitř pevnosti byla kaple sv. Anny, předpokládalo se, že nová barokní kaple, vystavěná mimo pevnost, bude lépe dostupná věřícímu lidu. Obyvatelé Samoboru si kapli brzy oblíbili a rádi ji navštěvovali.¹⁵²

Okolí kaple dal v 19. století do pořádku starosta Samoboru Ljudevit Šmidhen. Místo houští jsou vysazeny stromy, okrasné keře a květiny, jsou vybudovány cesty pro pěší. Toto místo je proměněno v park, který dostal název *Anindol*.¹⁵³

V této malebné krajině byly každý rok na anenskou neděli, tedy první neděli po 26. srpnu, pořádány poutě. Do Samoboru za tímto účelem jezdili i Záhřebčané. Roku 1901 mohli poprvé využít úzkokolejnou dráhu ze Záhřebu do Samoboru. Z doložených záznamů té doby je patrné, že důvodem návštěvy byl mimo jiné i světský obsah pouti.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 121.

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 123.

¹⁵¹ VEČERKOVÁ, *Obyčeje a slavnosti...*, cit. d., s. 279.

¹⁵² MURAJ, *Zagrebačka blagdanska ozračja...*, cit. d., s. 124.

¹⁵³ Tamtéž.

V záhřebských novinách *Obzor* z 1. srpna 1904 se píše, že se Záhřebčané nahrnuli do samoborských parků a hostinců, hrála hudba, zpívalo se a tančilo.¹⁵⁴

Přitažlivost červencové samoborské pouti neustávala ani v následujících letech. Krásám jejího prostředí neodolal ani známý spisovatel Antun Gustav Matoš, který byl častým hostem Samoboru.¹⁵⁵

Poutě nebyly přerušeny ani v období první světové války a pokračovaly i nadále. Prvky zábavy samoborské pouti však nezastínily její primární náboženský význam. Dokladem je vystavění křížové cesty s Kalvárií.¹⁵⁶

11.6 Pout' do Marije Bistrice

Další významnou událostí byla také pout' do Marije Bistrice. Nacházela se padesát kilometrů od Záhřebu v údolí chorvatského Záhoří (oblast za horou Medvednica). Bistrické poutní místo spadá do mariánského kultu. Tato chorvatská národní svatyně nabyla významu odkrytím dřevěné sochy Bohorodičky s Ježíšem, které se hned po nalezení připisovaly zázračné vlastnosti.¹⁵⁷

Z kronik vyplývá, že se socha původně nacházela v kapli zasvěcené sv. Marii ve víšce Vinski Vrh, která leží 3 kilometry severně od Marije Bistrice. Roku 1545 ve strachu z blížícího se osmanského nebezpečí odtamtud sochu odnesl farář Pavao do bistrického kostela svatého Petra a Pavla a tam ji tajně zakopal pod presbytář. Svoje tajemství si vzal s sebou do hrobu, avšak o třicet let později, roku 1588, byla socha za zvláštních okolností nalezena, a dokonce nepoškozená. Jelikož nebezpečí vpádu Turků i nadále hrozilo, byla socha okolo roku 1650 znovu ukryta do kostelní zdi vedle hlavního oltáře. Objevena byla roku 1684. Zázračné schopnosti jí byly prisuzovány hned po jejím nalezení. Například ve stejný den téhož roku začala chodit ochrnutá dívka Katarina Paulec. Následovaly další zázraky, jak bylo zvykem i u jiných svatostánků.¹⁵⁸

Po odkrytí dřevěné sochy v kostele sv. Petra a Pavla byl postaven speciální oltář. Věřící se u něj shromažďovali na modlitbu a někteří u něj zanechávali dary.¹⁵⁹

Ke kostelu patří také křížová cesta, kterou zdobí umělecká díla významných chorvatských sochařů.¹⁶⁰

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 125.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 126.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 130.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 131.

¹⁵⁹ Tamtéž.

Na počátku 18. století si v Chorvatsku své oběti vybrala černá smrt, evropská epidemie moru. Jediným způsobem, kterým lidé mohli bojovat proti této smrtelné nemoci, byla modlitba za Boží pomoc. Touto cestou se vydali i nejvyšší představitelé vlasti a obraceli se na Pannu Marii, kterou lid považoval za nejvěrnější obhájkyňu Chorvatska. Chorvatský *sabor* proto na zasedáních v letech 1710 a 1711 rozhodl, že se v bistrickém kostele postaví nový oltář na počest Panny Marie.¹⁶¹

Rozhodnutí bylo také podnětem ke zvětšení a úpravě starého kostela. Po dokončení úprav roku 1731 záhřebský biskup kostel převětil a od té doby někdejší kostel sv. Petra a Pavla nesl název Panny Marie Sněžné, čímž se oficiálně stal poutním kostelem.¹⁶²

První pout' ze Záhřebu se konala roku 1723 na popud jezuitu Šimatoviće, bez ohledu na práce v kostele. Důvodem tehdy bylo katastrofální sucho. Od té doby Záhřebčané chodili na poutě pravidelně každý rok v červenci, první neděli po svátku svaté Markéty, který připadá na 13. července. Dle přísahy z počátku 18. století se pouti účastnili představitelé správy města, představitelé cechů, ale také ostatní obyvatelstvo s farářem kostela sv. Marka. S sebou nosili svíčky, kterými obdarovávali svatou. Tradice těchto červencových poutí se u Záhřebčanů udržela dalších 150 let.¹⁶³

Roku 1880 však uvnitř kostela vypukl požár, který způsobil obrovskou škodu. Tři oltáře úplně shořely, ostatní byly v plamenech. Hlavní oltář s Mariinou sochou oheň nezasáhl, což si lidé vysvětlovali jako zázrak. Kostel znovu čekaly opravy a další práce. Bistrický kostel, výrazně proměněný, restaurovaný v duchu romantického historismu přivítal své poutníky i ve 20. století.¹⁶⁴

Ze všech zmíněných poutí byla pro Záhřebčany nejnáročnější tato do Marije Bistrice. Náročnost nepředstavovala pouze vzdálenost, kterou bylo třeba urazit k poutnímu místu, ale také charakter cesty, která částečně vedla neobydlenými lesními horskými oblastmi. Ještě v 18. století se stala běžnou trasou, která v první etapě vedla od středu města do východních podsljemenských vesnic, v druhé etapě stoupala jižní stranou Medvednice na její hřbet a ve třetí etapě sestupovala po severních medvednických hřebenech do úpatí bistrického údolí. Přitom se tato cesta dotýkala třech posvátných mariánských míst. Nejprve se poutníci zastavili ve vesnici

¹⁶⁰ Chorvatsko [online]. *Chorvatsko jako cíl křesťanských poutníků*. [cit. 28.1.2020] Dostupné z: https://www.chorvatsko.cz/tema/poutni_mista.html

¹⁶¹ MURAJ, *Zagrebačka blagdanska ozračja...*, cit. d., s. 132.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Tamtéž, s. 132.

¹⁶⁴ Tamtéž.

Markuševec u barokní kaple Panny Marie Andělské, která existuje od roku 1736. Pokračováním severovýchodním směrem dorazili do vesnice Čučerja, kde navštívili velmi starý kostel Navštívení Panny Marie, jejíž vznik sahá do 14. století. Od Čučerja začalo stoupaní lesem. V přibližně 600 m n. m. se u cesty nachází kaple Panny Marie Sněžné. Tato kaple byla postavena roku 1829 v blízkosti jeskyně s pitnou vodou. Odtud cesta pomalu sestupuje ke Kašinskému průsmyku, kde se na záhorské straně Medvednice nachází vesnice Laz (Laz Bistrički). Z této vesnice už mohli poutníci z dálky vidět vrchní část věže kostela Panny Marie.¹⁶⁵

Poutě do Marije Bistrice jsou velmi známé i dnes. Je to největší a nejnavštěvovanější poutní místo v Chorvatsku. Během poutí se tu sejde i několik set tisíc poutníků z různých zemí.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 132-133.

12 ZÁVĚR

Cílem této práce bylo popsat strukturu výročních svátků v chorvatském prostředí. Zjistili jsme, které svátky jsou pro Chorvaty důležité, jak a kdy tyto svátky vznikly a jaké obyčeje a tradice se s nimi pojí.

Jedním z nejvýznamnějších svátečních období chorvatského roku jsou Vánoce. Během tohoto období se konají ranní mše. Na sv. Barboru nebo na sv. Lucii se do připravených nádob seje pšenice, která by měla vykvést do Štědrého dne. Doprostřed nádoby se většinou dává svíce. Tato tradiční zeleň spolu s vánočním stromkem je symbolem chorvatských Vánoc. Chorvaté si dům ale zdobí i svazkem slámy, kterou dávají pod stůl, případně přímo na stůl. Peče se speciální vánoční pečivo a vánoční chléb. Během Vánoc v domě nesmí chybět také betlém, který prosadil sv. František z Assisi. K jídlu se podává vánoční pečeně, huspenina či rybí polévka. Během vánočních svátků se navštěvuje rodina a příbuzní.

I v Chorvatsku je slaven Masopust, který se neřadí mezi církevní svátky. Lidé se převlékají do různých masek, vyrábějí loutku Masopusta a takto prochází městem za zvuku nejrůznějších řehtaček a hrkaček. Masopust se vyznačuje hojností jídla a pití. Masopustní průvod *Zvončarů* v oblasti Kastavu je dokonce zapsán na seznamu nehmotného kulturního dědictví UNESCO. Přibližně desítka mužů je oblečena do ovčí kůže, na obličejích mají masky a kolem pasu připnuté zvony. Pohyby těla se zvony rozezvučí. Takto obcházejí vesnice a postupně se k nim přidávají další lidé.

Nejdůležitější je však období Velikonoc, kdy se slaví vzkříšení Ježíše Krista. Pašijový týden zahrnuje speciální velikonoční obyčeje, například na Bílou sobotu se pálí velikonoční vatra, což je pro nás poměrně neznámé. Typická je také velikonoční liturgie. Chorvaté pečou speciální sladké pečivo – koláče, mazance. A také připravují velikonoční kraslice, kterými se pak obdarovávají. Vejce jsou barvena buď přírodními barvami, jako je cibulová slupka, případně dnes už i průmyslovými barvami. Na kraslice se také malují různé motivy, například větvičky, květy apod. Píší se na ně také různé vzkazy a velikonoční přání. S velikonočními vejci také hrají děti různé hry, poměrně známé je *tucanje*, kdy účastníci hry bouchají velikonočními vejci o sebe a vyhrává ten, jehož vejce je nejméně poškozené.

Kromě již zmíněných nejvýznamnějších svátků, Vánoc a Velikonoc, nesmíme opomenout ani ostatní svátky. Svátek sv. Jiřího, který je oslavován jako začátek jara, dále svatodušní svátky neboli letnice se svým tradičním obyčejem průvodu královen,

svátek sv. Jana Křtitele, slavnost Nanebevzetí Panny Marie, a v neposlední řadě období poutí a procesí, které hrálo v životě Chorvatů vždy velkou roli. Nejvýznamnějším a v dnešní době nejnavštěvovanějším svatým místem v Chorvatsku je město Marija Bistrica s kostelem, ve kterém se nachází socha Bohorodičky.

Na závěr je třeba připomenout, že kultura je v našem lidském životě velice významným a důležitým aspektem a měli bychom o ni pečovat, aby byla předávána dalším a dalším generacím.

Kultura je přeci pamětí a svědectvím o znalostech, schopnostech a zkušenostech celého lidstva, je reflexí našeho bytí. Bez ní bychom nevěděli, kdo jsme, odkud a kam směřujeme. Člověk, na rozdíl od jiných živých tvorů, disponuje abstraktním myšlením, pamětí, utváří kulturu. My, lidé, můžeme využívat pro život všechny znalosti a zkušenosti, které jsme získali sami, popř. je získali jiní lidé a my o nich četli nebo slyšeli vyprávět. Díky kultuře, tradicím, zvykům si uvědomujeme sami sebe ve světě, nezačínáme od začátku, ale navazujeme na práci a myšlenky předchozích generací. K tradicím se nejčastěji vracíme tehdy, jsme-li nespokojeni s přítomností nebo bojíme-li se budoucnosti. Hledáme minulost, abychom ji konfrontovali s přítomností a hledali v ní východiska a naději právě pro nejbližší budoucnost.

A to je posláním kultury. Dělejme vše pro její udržitelnost alespoň do té doby, dokud nám bude potěšením a zdrojem radosti.

13 SUMMARY

The aim of this bachelor thesis was to describe the structure of feasts and festivities in the Croatian area.

We found out which feasts are important for Croats. We also found out how and when did these feasts come from and which customs and traditions are connected with them.

One of the most significant holiday season of Croatian year is Christmas season. Morning masses are held during this season. People plant a wheat to the prepared bowls on the st. Barbara's day or st. Lucia and it should grow till the Christmas Eve. They put a candle in the middle of the bowl. This traditional greenery along with the Christmas tree are symbols of Croatian Christmas. Croats also decorate the house with a bundle of straw which they put under the table or directly on the table. They also bake special Christmas cookies and Christmas bread. The crib also should not miss in the house. It was promoted by St. Francis of Assisi. Christmas roast, jelly or fish soup are served. Croats visit family and relatives during Christmas holidays.

The Carnival is celebrated even in the Croatia and it is not placed to the church holidays. People wear masks, make a figure of Carnival and they walk through the village with the sound of the ratchets. The Carnival is characterized by an abundance of meals and drinks. The carnival parade of the Zvončari in the Kastav area is even registered on the UNESCO World Heritage List. Approximately ten men are dressed in the sheepskin, wearing masks and bells clipped around their waist. The bell sounds after the movement of the body. They walk though the village this way and other people join them.

However the most significant season is Easter. It is a sign of Resurrection of Jesus. Holy Week includes special Easter customs, for example Easter fires on Holy Saturday. Easter liturgy is typical too. Croats bake special Easter sweet pastry – cookies and and cakes. And they also prepare Easter eggs which they donate afterthat. Eggs are colored either with natural colors, such as onion peel or with industrial colors. Easter eggs are also painted with various themes, such as twigs, flowers and so on. They also write various messages and Easter wishes on them. Children play various games with the eggs. Quite well known is a game called tucanje. The participants of the game beat Easter eggs together and the one whose egg is least damaged is the winner.

Except these most important feasts (Christmas and Easter) we must not forget other feasts. Saint George's day that is celebrated as a beginning of spring, the first of May that signs to the mind of men mainly as a Labor Day and it is also a public holiday in Croatia. Furthermore Pentecost with traditional custom of Queen procession. The day of John the Baptist, Assumption Day, The most important and the most visited place of pilgrimage in Croatia is Marija Bistrica with the church in which the statue of the Mother of God is located.

In conclusion I would like to mention that the culture is very significant and important aspect in our human life and we should take care of it to be passed to another generation and to not die.

14 SEZNAM LITERATURY

14.1 Prameny

- GAVAZZI, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. 3. izdanje. Zagreb: Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, 1988.

14.2 Literatura

- ADAM, Adolf. *Liturgický rok: historický vývoj a současná praxe*. Praha: Vyšehrad, 1998. Teologie (Vyšehrad). ISBN 80-7021-269-1.
- BELAJ, Vitomir. *Hod kroz godinu: mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja*. Zagreb: Golden marketing, 2007. ISBN: 978-953-212-334-0
- BLAŠKOVIČ, Slavenka. *Godišnji običaji u Istri*. Pula, 2016. Diplomski rad. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Fakultet ekonomije i turizma.
- BURKE, Peter. *Lidová kultura v raně novověké Evropě*. Praha: Argo, 2005. Každodenní život. ISBN 80-7203-638-6.
- ČAPO ŽMEGAČ, Jasna. *Hrvatski korizmeno-uskršni običaji u svjetlu teorije rituala prijelaza*. In: Etnološka tribina. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo, ročník 23, číslo 16 (1993), s. 75-112.
- ĐAKOVIĆ, Branko. *Uskršni krijes*. In: Etnološka Istraživanja. Zagreb: Etnografski muzej, číslo 11 (2006), s. 31-50. ISSN 0351-4323.
- FROLEC, Václav, Antonín PAVELČÍK a Metoděj ZEMEK. *Jízda králů: lidový obřad, hra, slavnost*. Praha: Teps, 1990, ISBN 80-7065-009-5.
- FROLEC, Václav. *Etnokartografie a studium výročních obyčejů v karpatsko-balkánské oblasti*. Terminologické otázky. In: Národopisné aktuality. Brno: Krajské středisko lidového umění ve Strážnici, ročník 13, číslo 1 (1976).
- FROLEC, Václav. *Lidová obyčejová tradice a obřadní kultura*. Terminologické otázky. In: Národopisné aktuality. Brno: Krajské středisko lidového umění ve Strážnici, ročník 19, číslo 4 (1982).
- FROLEC, Václav. *Výroční obyčeje: Současný stav a proměny*. Brno: Blok, 1982. Lidová kultura a současnost, sv. 8.
- FROLEC, Václav a Josef TOMEŠ, ed. *Masopustní tradice: památce PhDr. Josefa Tomše, CSc.* Brno: Blok, 1979. Lidová kultura a současnost, sv. 5.

- FROLCOVÁ, Věra. *Velikonoce v české lidové kultuře*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2001. 277 s. ISBN 80-7021-503-8.
- JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 978-80-7367-269-0.
- KIRSTE, Reinhard – SCHULTZE, Herbert – TWORUSCHKA, Udo. *Svátky světových náboženství*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-588-7.
- MOTLOVÁ, Milada. *Průvodce lidovou kulturou*. Praha: Knižní klub, 2016. ISBN 978-80-242-5370-1.
- MURAJ, Aleksandra. *Zagrebačka blagdanska ozračja: slavlja, priredbe, zabave na početku 20. stoljeća*. Zagreb: AGM, 2013. ISBN 9789531744409.
- NIEMČIĆ, Iva. *Lastovski poklad: Plesno-etnološka studija*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 2011. ISBN 978-953-6020-59-1.
- OHLER, Norbert. *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha: Vyšehrad, 2002. Kulturní historie. ISBN 80-7021-510-0.
- PIČULJAN, Zoran-Jadranka BOŠNJAK. *Prvních 10 chorvatských let: chorvatská kultura v České republice 1992-2002*. Přeložil Dušan KARPATSKÝ. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-617-6.
- POPELKA, Pavel. *Sociální realita ve výročních obyčejích*. In *Výroční obyčeje: Současný stav a proměny*. Brno: Blok, 1982. Lidová kultura a současnost, sv. 8.
- RYCHLÍK, Jan-Milan PERENČEVIĆ. *Dějiny států: Dějiny Chorvatska*. Praha: NLN, 2007. ISBN 978-80-7106-885-3.
- SOKOL, Jan. *Člověk a náboženství*. Praha: Portál, 2004. Antropologie. ISBN 80-7178-886-4.
- ŠINDLÁŘOVÁ, Irena. *Mýty a báje starých Slovanů: božstva, svatyně, bájesloví, tradice*. Olomouc: Fontána, 2003. ISBN 80-7336-132-9.
- TOMEŠ, Josef. *České a slovenské masopustní obyčeje a jejich mezinárodní obměny*. In: *Masopustní tradice: památce PhDr. Josefa Tomše, CSc.* Brno: Blok, 1979, s. 38.
- VASILEVOVÁ, Margarita. *Struktura, funkce a vývoj tradičních bulharských obyčejů spojených se „sirnicí“*. In: *Masopustní tradice: památce PhDr. Josefa Tomše, CSc.* Brno: Blok, 1979, s. 93.
- VAVŘINOVÁ, Valburga. *Malá encyklopedie Vánoc*. 3. vyd. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-132-9.

- VAVŘINOVÁ, Valburga. *Malá encyklopedie Velikonoc*. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-292-9.
- VEČERKOVÁ, Eva. *Lidové obyčeje a jejich výtvarné komponenty: tvary a symboly*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2010. ISBN 978-80-7028-358-5, s. 211.
- VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. Kulturní historie. ISBN 978-80-7429-627-7.
- VEČERKOVÁ, Eva-Věra FROLCOVÁ. *Evropské Vánoce: v tradicích lidové kultury*. Praha: Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-006-0.
- VLAŠIĆ, Olgica. *Godišnji običaji u Baranji*. In: *Studia Ethnologica Croatica*. Zagreb: Filozofski fakultet, ročník 4, číslo 1 (1992), s. 169-174. ISSN 1330-3627.
- VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. Brno: MOBA, 2015. ISBN 978-80-243-6761-3.

14.3 Internetové zdroje

- Chorvatsko [online]. Chorvatské Vánoce. [cit. 3.11.2019] Dostupné z: <https://www.chorvatsko.cz/tema/vanoce.html>
- Chorvatsko [online]. *Chorvatsko jako cíl křesťanských poutníků*. [cit. 3.11.2019] Dostupné z: https://www.chorvatsko.cz/tema/poutni_mista.html
- Ministarstvo kulture Republike Hrvatske [online]. *Godišnji pokladni ophod zvončari s područja Kastavštine*. [cit. 18.2.2019] Dostupné z: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5232>
- Ministarstvo kulture Republike Hrvatske [online]. *Godišnji proljetni ophod Kraljice ili Ljelje iz Gorjana*. [cit. 15.2.2019] Dostupné z: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5231>
- Tradicija i običaji [online]. *Narodni običaji za poklade*. [cit. 11.2.2020] Dostupné z: <https://narodni.net/narodni-obicaji-za-poklade/>
- Zagrebačka nadbiskupija [online]. *Sv. Franjo Ksaverski*. [cit. 28.1.2020] Dostupné z: <http://www.zg-nadbiskupija.hr/nadbiskupija/zupe?zupeid=164>

15 SEZNAM OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Obr. č. 1 – Vánoční pšenice

[cit.18.3.2019] Dostupné z:

https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatski_bo%C5%BEi%C4%87ni_obi%C4%8Daji#/media/File:Bozicna_psenica.jpg

Obr. č. 2 – Pálení vánočního polena a jeho polévání vínem

[cit. 18.3.2019] Dostupné z:

<http://misija.slobodnadalmacija.hr/Portals/2/Images/bozic5.jpg>

Obr. č. 3 – Masopust ve vesnici Svibovec (severozápad Chorvatska)

[cit. 19.3.2019] Dostupné z:

<https://aktualno.hr/usprkos-snijegu-odrzan-fasnik-v-svibovcu/>

Obr. č. 4 – Chorvatský „mazanec“

[cit. 19.3.2019] Dostupné z:

http://www.okusi.eu/system/wp-content/uploads/2018/03/pinca-aleksandra_7744_OK-900x506.jpg

Obr. č. 5 – *Pisanice* neboli velikonoční kraslice

[cit. 19.3.2019] Dostupné z:

http://republika.eu/img/s/750x420/upload/images/images/zabava/OSTALO/PXL_230313_5917933.jpg

Obr. č. 6 – Průvod královen v období letnic

[cit. 19.3.2019] Dostupné z: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=5231>

Obr. č. 7 – Procesí na Boží Tělo

[cit. 19.3.2019] Dostupné z:

<https://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/313651/znete-li-kako-je-nastalo-tijelovo-blagdan-koji-danas-slave-katolici-diljem-svijeta>